

נשמת אברהם / אבן העזר סימן ה

1. אבן העזר סימן ה' (עידכון)
2. אבן העזר סימן ה' (עידכון שני)

סימן ה' דין פצוע דכא וכרות שפכה ואיסור סירוס ולאדם ולבהמה ולעוף

סעיף א (א) פצוע דכא וכרות שפכה (ב) אסורים לישא ישראלית ומותרים בגיורת ומשוחררת. ואפילו כהן שהוא פצוע דכא מותר לישא גיורת ומשוחררת, לפי שאינו בקדושתו. ואפילו נתינה או אחת מהספקות מותרת לו, הואיל ופצוע דכא אסור לבא בקהל לא גזרו על הנתינים ולא על הספיקות, אבל אסור בממזרת ודאית, שהרי אסורה מן התורה. ויש מתירים, אפילו בממזרת.

נשמת אברהם

(א) פצוע דכא. כותב הברכ"י [1]: אע"ג דהמסרס לנקבה פטור, אבל לענין אסור ביאה בקהל פשיטא דשניהם שוים והבא עליה לשם אישות לוקה, עכ"ל. אך עיין במאירי [2] שכותב: יש בכלל איסורי לאוין מין אחר והוא לזכרים לבד ולא לנקבות והם עמומי ומואבי ופצוע דכא וכרות שפכה, עכ"ל. ובמנחת חינוך [3] כותב: ראיתי בספר ברכ"י וכו', דה"ה באשה שסירסה עצמה ועשתה מעשה באברי הזרע אסורה לבא בקהל, והוא חידוש גדול וגם הדבר מפורש להיפוך בדברי החינוך שכתב שנוהג בזכרים, דמשמע אבל לא בנקבות כדרכו של הרב המחבר דהיכי דנוהג בתרווייהו כתב דנוהג בזכרים ובנקבות, עיין מצוה לא יבא ממזר וכדומה, וצ"ע, עכ"ל. וכן עיין במהרש"א [4] שכותב: שייך בכל כת וכת לומר בהו קהל באנפי נפשיה דהיינו יש בהו זכרים ונקבות, אבל פצוע דכא לא שייך למקרי קהל כיון דלא שייך בנקבות, ובקהל דכתיב גביה מוסב אקהל ישראל וכו', עכ"ל. ומובא באוצה"פ [5] בשם הפני משה סוס"ק ג דכתב בפשיטות דלא שייך בנשים. וכן הובא שם בשם החמדת ישראל קונטרס נר מצוה סי' פח, דלקושטא דמילתא ברור דאפילו אם אשה סירסה עצמה במזיד גמור בנטילת האם שלה. מותרת לכתחילה לבא בקהל למי שירצה לישא אותה, בלי שום חשש כלל, ע"כ.

הובא באוצה"פ [6] בשם הבשמים ראש סי' קמב דגוי שנעשה פצוע דכא בגיותו ונתגייר, לא אמרינן הואיל וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי הוי כנולד כן ממעי אמו, דהא עכ"פ נעשה בו מעשה בידי אדם, וביאר שם בכסא דהרסנא דלא לכל דבר אמרינן דכקטן שנולד דמי וכמו גבי היו לו בנים ונתגייר, ועיין בפירוש הרמב"ם למשניות זבים פ"ב מ"ג ובר"ש שם, ע"כ.

וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: נראה דאף שנכרי אינו מצווה על סירוס מ"מ גם להאמור להלן מהחלקת יואב וגליוני הש"ס דאם נעשה בהיתר מותר, שאני הכא דחשיב כנעשה באיסור הואיל וישראל הרי אסור לסרס גם נכרי, וגם נראה דאף בגיותו דינו כפצוע דכא לענין זה שאשה מזהרת על כך להסוברים שלוקין אף אם לא קידש, עכ"ל.

(ב) אסורים לישא. עיין באוצה"פ [7] שעל אף שהשפתי חכמים [8] כותב דפצוע דכא אם נשא לא יוציא, כתב עליו הפני משה ס"ק ג דישתקע הדבר ולא יאמר וכן מוכח בהב"ש [9] ובה"ט [10]. ובחתי"ס [11] הבין שדברי השפתי חכמים אמורים כשנעשה פצוע דכא אחר שנשא בהיתר ושכ"כ הבאר שבע בספרו צדה לדרך בשם קדמון אחד ודחה דבריו, וגם החתי"ס הסכים שם דגם בנעשה פצוע דכא אחר שנשא בהיתר מ"מ כופין להוציא, ובשאלתות סי' קנב מפורש הדבר להדיא דאיסור פצוע דכא שייך גם כשנשא בהיתר, עכ"ל. ועיין שם באוצה"פ עוד רשימה של פוסקים שמצריכים להוציא גם כשנשא בהיתר.

סעיף ב' איזהו פצוע דכא, כל שנפצעו הביצים שלו. וכרות שפכה, כל שנכרת הגיד שלו. (ג) ובשלשה אברים אפשר שיפסל הזכר, בגיד ובביצים ובשבילים שבהם מתבשל שכבת זרע, והם הנקראים חוטי ביצים. וכיון שנפצע אחד משלשה איברים אלו או נכרת או נידך (פי' נתמעך מענין פצוע דכא) הרי זה פסול. כיצד, נפצע הגיד או נידך, או שנכרתה העטרה או למעלה מהעטרה, פסול. ואם נכרת מראש העטרה ונשתתיר ממנה אפי' כחוט השערה מוקף לכל הגיד, כשר.

נשמת אברהם

(ג) ובשלשה אברים. המבנה האנטומי של אברי המין בזכר הוא כדלהלן: שתי הביצים נמצאות כל אחת בכיסה (דהיינו האשך - שם הן יורדות מהבטן עוד לפני הלידה), כשמכל אשך עולה צינור (שביל הזרע), שנכנס לתוך חלל הבטן ושם עובר דרך הערמונית (פרוסטט) ונכנס לתוך צינור השתן אחרי שזה יוצא משלפוחית השתן ולפני שהוא נכנס לתוך הגיד. הערמונית היא בלוטה הנמצאת בתוך הבטן בסוף שלפוחית השתן במקום שיוצא ממנה צינור השתן. הערמונית מסובבת ומעטפת את צינור השתן במקום הזה וכאן גם חודרין לתוכה שבילי הזרע בשני הצדדים ונפתחים לתוך צינור השתן.

ואיתא בבכורות [12]: ת"ר שני נקבים יש בו באדם, אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום, בשעה שאדם נצרך (ומעמיד עצמו נקיבו - רבינו גרשום), אם נקבו זה לתוך זה נמצא עקר, ע"כ. וזה פלא גדול כי הלא עינינו רואות שלכל אדם יש רק שביל אחד לאורך כל הגיד ומשם הוא מוציא גם שתן וגם שכבת זרע, ובזמן קיום יחסים אותו חלק של צינור השתן שנמצא בין שלפוחית השתן ובין מקום הכניסה של שבילי הזרע לתוך צינור השתן מתכווץ ואז אין אפשרות לא לשתן לצאת ולא לשכבת זרע ללכת אחורה לתוך שלפוחית השתן.

וכותב החזו"א [13]: והנה כפי הידוע ע"פ הרופאים, השבילין נכנסין לעומק בגוף ועוברין כמו חצי קשת עד שנכנסין לגיד ועוברין דרך הגיד וזורמין לחוץ וכו'. והנה בגמ' מבואר דהוי בגיד שני שבילין, אחד לקטנים ואחד לשכבת זרע וכדאמר אסתתם גובתא דשכבת זרע וכו', וכן דנו במטיל מים בשתי מקומות, וכן אמרו בכורות מד ע"ב שני נקבים יש בו באדם וכו' ובדבר זה נשתנו הטבעים ואצלנו אין בגיד אלא שביל אחד והזרע נכנס בגיד בראשו שסמוך לגוף, וכבר הביאו תוס' ע"ז כד ע"ב ד"ה פרה, דברים שנשתנו, עכ"ל. ועיין גם להלן סי' קנו ס"ק א. ושוב כותב החזו"א [14]: ואפשר שהיה בדורות קדומים שביל הזרע נמשך עד הסוף ביחידים או בכלום, ולדין מקום המשותף דינו כניקב גובתא דשכבת זרע וכו', עכ"ל.

והנה כותב הגר"ח פדווא שליט"א [15]: ואנכי משתומם מאד על המראה הזה כי ודאי כמו דחזינו היום שאין שם אלא שביל אחד, כן היה גם בימי חז"ל ואין בזה שום שינוי בטבע. שהרי משנה מפורשת במקואות פ"ח מ"ד, בעל קרי שטבל ולא הטיל את המים, כשיטיל את המים טמא וכו'. והנה יוצא ברור ממשנה זו דהדרך המשמשת לשכבת זרע משמשת גם למי רגלים וכמו שפירש הרמב"ם בפירוש המשנה שם וז"ל: וכל בעל קרי, אם לא השתין קודם הטהרה הנה בעת שישתין יטמא כי אז תצא השארת הזרע הנשאר בחלל האמה, עכ"ל. ואם כי רש"י בחולין כד ע"ב כתב וז"ל: שמא נשאר בפי האמה צחצוח קרי ויוצא עם מי רגלים, עכ"ל, הנה ברור כי גם רש"י נתכוין לחלל האמה ולא לפי האמה ממש, שהרי כתב שהצחצוח יוצא, ויוצא פירושו מבפנים לחוץ, ועוד. מדלא מהני קינוח ורחיצה אלא הטלת מים דוקא, אלמא דהענין הוא שטיפה מבפנים. עוד ראינו ברורה דאותה הדרך המשמשת לשכבת זרע משמשת גם למי רגלים וכן היה גם בימי הגמ', ואין בזה שינוי הטבע, ממה דאיתא התם לפני זה במשנה ראה מים חלוקים או עכורים וכו', ועוד שם במשנה, המטיל טפין עבות מתוך האמה טמא דברי ר' אלעזר חסמא ע"כ המשנה, והנה אלה הדינים מורים בלי ספק שהדרך המשמשת למי רגלים משמשת גם לשכבת זרע, ואין להטיל שום ספק בזה וברור מעתה שכן היה גם בזמן הגמרא. ועתה על כרחך הא דאיתא בבכורות מד ע"ב, שני נקבים יש בו באדם וכו', הכוונה על המקום שלפני הגיד אשר בו נפגשים שביל הזרע הבא מן

הביצים ושביל השתן הבא מן השלפוחית ומתחברים והיו לאחד להמשך אל הגיד, ושם אם ניקב זה לזה נעשה עקר. וגם האי דאיסתתום גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים [16] ג"כ אי אפשר לפרש אלא על המקום הזה, שנסתם שביל הזרע שם במקום פגישתם ועל ידי זה ניקבה המחיצה שבינים ואפיק במקום קטנים אל השביל לשניהם, עכ"ל של החשב האפוד. ואפשר אולי להוסיף שהכוונה של ניקב זה לזה הוא למעלה ממקום התכווצות של צינור השתן בזמן קיום יחסים כך שהזרע, במקום לזרום קדימה לתוך הגיד, זורם אחורה לתוך כיס השתן וממילא נעשה האדם עקר ועיין לקמן ס"ק ו ד"ה עוד עלי להסביר. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: צ"ע אם זה כל כך עמוק בתוך הגוף איך ידעו אם זה סתימה או שרק נעשה נקב ויצא דרך שם, ועל הראיות מהש"ס יתכן שזה בגלל הנקב המשותף שבתוך העטרה, וגם יתכן שעוד לפני העטרה כבר יש רק שביל אחד לשניהם. וגם איך אמרו בגמרא (שם) ואפיק "במקום" קטנים ולא אמרו שיצא מעורב עם השתן. ברם נלענ"ד דמזה שהרמב"ם בפ"א ממשכב ומושב הי"ד משהו מי רגלים לש"ז לענין זה דא"א בלא צחצוח זיבה, שבכל אורך הגיד יש רק שביל אחד משותף לשניהם, עכ"ל.

וצל"ע בכל זה, כי קשה לא רק ממה שכותב מרן בסע' ו להלן, אלא גם כרופא אינני יודע על מצב כזה שניקב זה לזה על ידי שמעמיד עצמו בזמן שנצרך לנקביו, ואפילו אם נאמר שכן ניקב זה לזה בתוך הגיד. למה זה יגרום לעקרות.

וראיתי בשו"ת ציץ אליעזר [17] שכותב בשם השו"ת ישועות מלכו אהע"ז סי' יח וז"ל: דמה שאמרו ביבמות ובבכורות הוא סמוך לגוף כשהם יוצאים מהגוף, אבל למעלה מהעטרה סמוך לכיס של ביצים יוצאים שניהם (דהיינו שכבת זרע ומי רגלים) מקנה אחד, עכ"ל. ועיין גם בשו"ת חלקת יעקב [18].

סעיף ד ניקב למטה מהעטרה, כשר. ניקבה עטרה עצמה, אם כשיראה קרי תצא שכבת זרע מהנקב, פסול. ואם (ד) נסתם הנקב, חזר להכשירו.

נשמת אברהם

(ד) נסתם הנקב חזר להכשירו. תיקון היפוספדיאס. תינוק שנולד עם היפוספדיאס יש לו כמה שינויים בגיד - אין לו נקב בראש הגיד להוצאת שתן כרגיל, אלא הגיד נקוב למטה באיזשהו מקום מראשו ועד סמוך לגוף, ומשם יוצא השתן. בנוסף, ברוב המקרים, הגיד נכפף ונשאר כפוף גם בזמן קישוי. ברור שמצב כזה, גם מצד הכיפוף וגם מצד שהנקב נמצא סמוך לגוף, לא יאפשר ביאה וגם ההזרעה תהיה כמעט או לגמרי בחוץ, וממילא לא יהיה כאפשרותו להוליד. כדי לתקן כל זה צריכים לפשט הגיד שלא יהיה כפוף ואחרי כן לתקן בו שביל עם נקב בראש הגיד כרגיל ולסתום הנקב שהוא מתחת לגיד סמוך לגוף הילד. ועיין בנשמת אברהם חיו"ד [19] לגבי מילתו.

וכותב השו"ת חשב האפוד [20] אחרי שהוא מסביר את שלבי הניתוח: והנה ודאי אם ישאירו אותו כמו שהוא עכשיו ולא יעשו אצלו שום תיקון, מותר הוא לבא בקהל כמו שמבואר באהע"ז סי' ה סע' י והוא לשון הרמב"ם וכו', וכן הוא להדיא בשו"ת הרא"ש כלל לג סי' ד מובא בב"י סי' ה ד"ה נסתם וכו'. ועתה נשוב ונחקור בפרטי הרפואה שבדעת הרופאים לעשות לו, ונראה שבלא"ה אין ברפואה זו ענין שיש בו משום לאסור הילד הזה לבא בקהל. ראשית כל בדעת הרופאים לעשות חתך ברוחב הגיד כדי לפשט הגיד וגם רצונם לסלק משם

חתיכת בשר מתכווצת הגורמת לדעתם הכפיפות וכו'. ומכיון שנזהרים מלפגוע בהני גידים שמסביבות החלל, כל שכן שלא יפגעו במקום החלל עצמו, והרי לכו"ע נקב שלא הגיע לחלל אינו פוסל כמבואר בב"ש כאן ס"ק ט בארוכה וכו'. וגם הפעולה השניה שרוצים לעשות, והיינו שיעשו שני סדקים באורך הגיד, זה אצל זה וביניהם כשיעור שפופרת ואח"כ ימשכו החתכים למתוח אותם קצת ויחברו אותם זה לזה ויהוה על ידי זה שביל מתחתם והנקב שהוא בתחתית הגיד יהיה בתוך אותו שביל, הנה גם מצד זה אין כאן שום בית מיחוש כיון שחותכים רק בחיצוניות הגיד. והא שעל ידי זה נעשה שביל בדומה לשביל הטבעי והשתן וגם הזרע יצאו בראש הגיד ולא בתחתיתו, הנה אין זה אלא תיקון וכיון שהוא כשר בלא התיקון הזה, אין סברא שעל ידי התיקון יהיה פסול וכו'. ונשאר עוד לדון בנקב שרוצים הרופאים לעשות מתחת לכיס עד יעבור הניתוח ויתרפא ממנו ואח"כ יסתם הנקב [21]. והנה ודאי מכיון שהנקב יסתם יהיה כשר בלי פקפוק וכמו שהבאתי כבר דכן מבואר בשו"ע (כאן) וב"ש אות ח ע"ש. ואי משום אם מותר לעשות הנקב ההוא, ואין נתפסים באיסור דבארצכם לא תעשו, הנה במקרה הרופא המומחה שעומד לעשות הניתוח הוא נכרי, וזה קל יותר כמבואר שם סע' יד. אבל אין צריכים לזה דגם אם היה המומחה ישראלי, נראה דאין שום איסור בזה. כיון דעושה הנקב לצורך רפואה וסופו להסתם. ולא מיבעיא לפי מה שלמד החת"ס בתשובה אהע"ז ח"א סי' יז [22] מלשון הסמ"ג דכל מה שנעשה לצורך רפואה אינו פוסל, ודאי שאין בנקב זה משום סירוס כיון שעושים כן דרך רפואה. אלא אפי' לפי מה שכתב החת"ס שם דמשאר הפוסקים לא משמע הכי, היינו שלא להכשיר את האיש בעוד קלקולו עמו, אע"פ שקלקול זה לא נעשה אלא לשם רפואה, אבל בגוונא דא שאין הקלקול, דהיינו הנקב, נעשה אלא לצורך רפואה ואחרי ששיגו הרפואה עתידים לתקן גם הקלקול הזה, בכגון זה לא מסתבר כלל שיהיה אסור משום לא תעשו. וא"כ מותר לעשות כל מה שדרוש לצורך רפואת התינוק הזה, והוא מותר לבא בקהל גם בלא התיקונים, וכל שכן שיהיה מותר לבא בקהל אחרי התיקונים, ויש גם לצפות שלא יהיה עקר ויוכל לפרות ולרבות. התשובה זו היתה למראה עיני הגאון שר התורה מו"ה דוב וידענפעלד ז"ל מטשעבין והסכים עם המסקנה לדינא, אך לא ידענא אם הסכים עם כל הפרטים האמורים בתשובה זו, עכ"ל של החשב האפוד.

וא"ל רופא מומחה שהיום עושים את השלב השני, דהיינו המשכת החתכים שבאורך הגיד וחיבורם זה לזה כדי שיתהווה על ידי זה שביל מתחת להחתכים שיכלול גם את הנקב הנמצא בתחתית הגיד מסביב לקטטר, כך שהשביל החדש בנוי מסביב להקטטר שעובר מראש השביל החדש (דהיינו בראש הגיד) ועד לתוך השלפוחית. ממילא אין צורך לעשות נקב מתחת לכיס והתינוק ישתין דרך הקטטר עד שיתרפא מהניתוח ואז מוצאים את הקטטר.

שכיחות המום הנ"ל הוא בערך אחד לכל 300 זכרים. אך ראה זה דבר פלא שראיתי שכותב הבן איש חי [23]: ראיתי בספר שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' רו מה שהשיב לחכם אחד ע"ד שאלתו באברך אחד שדר שתי שנים עם אשתו כדרך כל הארץ ואין לו שום ולד וזה איזה שבועות בדק את עצמו וראה הנקב של פי האמה היינו נקב השתן הוא למטה אצל העטרה ומיום הולדו הוא כך לא היה לו שום חולי וכו', ופלפל קצת בענין הכשר שלו, וסוף דבר כתב וז"ל: מ"מ הא גם יש ספק אי ע"י חולי חשוב בידי שמים וא"כ עכ"פ ספק ספיקא איכא וע"כ לדינא יש להכשיר ובלבד שיתבררו הדברים, עכ"ל. ונראה כי אין צורך לפלפל בזה להכשירו, כי הנה פה עירנו בגדא"ד יע"א ימצאו הרבה בני אדם בכך דנקב השתן שלהם הוא למטה במקום שיתחברו האמה והעטרה ביחד וכו' וכולם בריאים ומילדים בנים, וימצאו בני אדם שהם ובניהם יש להם כך, ואמר לי אחי שהוא המוהל הגדול שבעירנו, אשר שלשה רבעי הנולדים הוא מל אותם, שימצאו בשנה קרוב למאה וחמשים ילדים שהם כך, ויש אחד שיש לו כמה ילדים וכולם ברייתם כך וכו'. על כן זה הענין הוא ברור שאין בו שום מיחוש ואין צריך לכל הדברים שכתב בשואל ומשיב הנזכר, ותמהני איך מצאו דבר זה חידוש בערי אשכנז וכאן הוא דבר המצוי הרבה וכו', עכ"ל של הבן איש חי.

סעיף ז (ה) נכרתו הביצים או אחת מהם, או שנפצעה אחת מהם, או שנידוכה אחת מהן, או שחסרה, או שניקבה (נקב מפולש), הרי זה פסול. הגה וכן עיקר, ודלא כיש מתירים בעל ביצה אחת אם היתה אותה שנטלה שלימה כשנטלה ונשאת של ימין. אמנם ראיתי מקילין כסברא האחרונה, אבל טוב לחוש באיסור דאורייתא לדברי

(ה) נכרתו הביצים. כפי שהסברתי בתחלת ס"ק ג, שתי הביצים יורדות מתוך הבטן לתוך האשכים בשבועות האחרונים שלפני הלידה. באחוז מהילודים, ביצה אחת (או שתיהן) נשארת מחוץ לאשך ואז היא נמצאת או בתוך חלל הגוף או במפשעה או מתחתיה בדרך להאשך. ראשית כל צריכים להבדיל בין שני סוגים של ביצה שטרם ירדה לאשך: א) שאפשר בזמן בדיקת התינוק להוריד את הביצה להאשך אך היא אינה נשארת שם וחוזרת למקומה מחוץ להאשך. כאן אין צורך לכל טיפול ורובם ככולם יורדות להאשך לבד; ב) ביצה שלא ניתנת למישוש כי היא נמצאת בתוך הגוף או אפילו שניתנת למישוש, אי אפשר להורידה להאשך בזמן בדיקת התינוק. בסוג זה רובן (מעל 95 אחוז) יורדות להאשך עד גיל אחת. הגישה הרפואית החדשה לאלה שלא ירדו בתום גיל אחת היא לנתח את התינוק בגיל זה ולהוריד את הביצה לתוך האשך. במידה שאי אפשר להורידה להאשך בזמן הניתוח והביצה השניה קיימת ותקינה (בתוך האשך), אז כורתים את הביצה הזאת שנמצאת מחוץ להאשך וזו משתי סיבות: א) אם משאירים אותה במקומה בתוך הגוף, יש סיכון גבוה (פי 20 עד 35 פעמים יותר מהאוכלוסיה הנורמלית) שהביצה תהפוך לממאירה (וקשה לעשות את האבחנה בשלב מוקדם כי היא נמצאת בתוך הגוף): ב) יש היום עדויות שלא רק שהיא עצמה אינה פועלת מבחינת ייצור זרע תקין, אלא שהיא גם מפריעה לפעילות התקינה של הביצה השניה וממילא מורידה את הפוריות של אותו אדם (כל זה עפ"י רופא מומחה). והנה הדבר הזה היא תגלית חדשה בידע הרפואי שלנו. אך רבותינו כבר ידעו על זה, ואם לא נביאים הם אז בני נביאים הם. כי עיין בתוס' [24] שכותב: ואמר רבינו תם לחלק בין ניטלה הביצה לפציעה דכשניטלה לגמרי מוליד וכו', ושוב: דוקא שנטלה האחת והאחת שלימה כשר, אבל נפצעה אפילו אחת, גרע טפי כדפרישית, עכ"ל.

אם האבחנה נעשתה יותר מאוחר, אז הנטייה היא לכרות את הביצה בלי אפילו לנסות להורידה להאשך, כי עכשיו הורדתה להאשך גם תפריע לפוריות האדם וגם לא תשנה בהרבה את הנטייה לשינוי סרטני של אותה ביצה.

ושאלתי את הגרש"ז אויערבאך שליט"א האם מותר לכרות את הביצה ולפי מה שהסברתי לעיל. וכתב לי הגאון שליט"א: שאין זה נקרא סריס אדם אלא סריס חמה, כי מכיון שאין הביצה נמצאת במקומה הטבעי ואין לה שום תפקיד הרי זה כבשר בעלמא, ואם עקב זה יותר עלולה לעבור סיבוכים שונים המסכנים את האדם, מותר אפילו אם חייבים לכרות את שתי הביצים הנמצאות בתוך הבטן כשאי אפשר להורידן, עכ"ד. וכעת ראיתי בשו"ת אג"מ [25] שנשאל באחד שנוולד עם ביצה אחת במקומה וביצה השניה, אומרים הרופאים שהיא בתוך הגוף ואומרים שצריך לעשות לו ניתוח וברוב הפעמים נעשה ע"י זה שבאה הביצה במקומה. אבל לפעמים אי אפשר שתבוא למקומה ויצטרכו לחותכה לגמרי מהגוף, אם רשאים לעשות הניתוח מצד איסור סירוס, ואם כשלא תבוא למקומה ויחתכו אותה מהגוף אם יהיה רשאי לישראלית. והאג"מ דן על המשנה בבכורות מ ע"א וכן בטור יו"ד סי' שט וכב"י שם ד"ה אין לו ביצים. וכתב האג"מ: ונמצא שבין לת"ק שפוסקין כמותו הרמב"ן והרא"ש ובין לר"ע שפוסק כמותו הרמב"ם, אינו מוליד בלא יכולה לבא למקומה והוא כבשר בעלמא ואין בזה איסור סירוס ולא איסור פצוע דכא מלבא בקהל כשיצטרכו לחתוך אותה לגמרי מן הגוף. ובעובדא דידן שהוא רק בביצה אחת, הא יש הרבה שמתירין בכל אופן ויש לצרף גם שיטתם, עכ"ל. ומשמע מדבריו שגם במקרה שצריכים לכרות את שתי הביצים יהיה מותר וכ"ש כשמדובר רק בביצה אחת.

וכותב השו"ת חשב האפוד [26] על איש נשאויה שהיה צריך לעבור ניתוח על שבר ואמר לו הרופא שהביצה הימנית קטנה ויבשה ואינה פועלת כלל ואין שום הפסד לסלקה ואדרבא אם יסלקה תהיה תועלת בשביל הניתוח, והאיש הסכים. ודן החשב האפוד אם הוא פצוע דכא וצריך לפרוש מאשתו. גם נאמר לו בשם החולה שהביצה הוקטנה ויבשה כבר מזמן ולא קבל שום מכה והדבר ברור שבא מאליו. וכותב החשב האפוד:

ואמרתי אחרי עיון קצת די ש להרכיב התירו אתרי רכשי. חדא דביצה זו הוקטנה מחמת חולי דלדעת הרמב"ם מותר לבא בקהל כמבואר באהע"ז סי' ה סע' י. והא דהביצה נכרתה אח"כ, הרי הסכימו כבר האחרונים דאם הביצה בטלה ולא נאסר לבא בקהל מחמת זה, לא נאסר גם אם הביצה נכרתה אחר כך, עיין פ"ת שם אות ז. ועוד. אפילו אי נימא כדעת רש"י והרא"ש דעל ידי חולי דינו כבידי אדם, עדיין יש להתירו מצד שיטת ר"ת דמתיר בנכרתה ביצה אחת, כמובא ברמ"א שם סע' ז. ואף כי כאן ניטלה הימנית, הרי גם בזה התוס' נוטים להתיר, כמבואר בדבריהם יבמות עה ריש ע"ב. ובכן אמרתי שאף אמנם אני רוצה לעיין בדבר, אבל הוא בחזקת היתר ואין צריך לפרוש מאשתו וכו'. ובהצטרפות כל הני טעמי, ובהצטרף גם סברת הסמ"ג אליבא דהרמב"ם שדקדק החת"ס אהע"ז ח"א סי' יז מדבריו שכל מה שהרופאים כורתים לרפואה ולא דרך השחתה חשיב מחמת חולי ומותר לבא בקהל, מכל הלין טעמי נראה להקל בנידון דידן ולא לשבור רוחו ומשפחתו של זה האיש, ונצטרף גם מו"ה אלחנן האלפערן שליט"א והתירו את האיש הלז וכו', עכ"ל. את התשובה הנ"ל שלח החשב האפוד להג"ר דוב וויידענפעלד ז"ל מטשעבין בירושלים ותשובתו מופיעה בשו"ת דובב מישרים [27] שכותב: דהא אברי הזרע הפסול הפוסל בהם פצוע דכא הוא משום דתלוי בהם הלידה כמבואר בש"ס יבמות ע"ה ו-עו, א"כ אם יבשה ואינה ראויה לפעולה שפיר הוי כחסר וממילא אפילו להחולקים על הר"ת, י"ל דמודי דבכה"ג דכשר אם נוטל אותם אח"כ וכו'. אך בכלל דברי כת"ה נאמרו בטוב טעם ודעת בבירור להלכה והתירא רק להיות שקשה עלי העיון דנתי קצת רק בפרט הנ"ל. וכלל גדול בזה בשאלה כעין נ"ד שיסוד ההיתר ועיקר בנוי משום שיטת הר"ת יש לסמוך על אמירת הרופאים שיאמרו שבודאי ראוי להוליד וגם שהוא בעצמו יאמר שכאיש גבורתו - ואע"פ שאין נאמנות לרופאים, מ"מ ספק הוי כמו בפקוח נפש (שם נאמנים הרופאים משום ספק פקוח נפש), וא"כ מועיל עכ"פ לסניף שמכוח אמירתו בלבד חשיב רק ספק פקוח נפש, עכ"ל של הדובב מישרים. ועיין גם בשו"ת עין יצחק [28] שאדם שחלה באשך אחד והוצרכו הרופאים לכורתו, דמותר לו לישא אשה.

סרטן הערמונית (פרוסטט). הטיפול הטוב ביותר היום לאדם שיש לו סרטן מתקדם ומפושט של הערמונית עם גרורות בגוף הוא לכרות את שתי הביצים. כאן מדובר מצד אחד על מחלה מסוכנת וכריתת הביצים היא כדי להציל נפש, אך מאידך גיסא אין שום מחלה של הביצים עצמן וכריתתן היא כדי להפסיק את הפרשת ההורמונים שלהן שבזה עוצרים התפשטות הסרטן. והשאלה היא אמנם לכאורה פשוטה שאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש וממילא מותר לבצע ניתוח כזה כדי להאריך את חיי החולה, אך האם אחרי כן יש לו דין של פצוע דכא בידי אדם וממילא יהיה אסור לו לחיות עם אשתו. וראיתי בשו"ת מנחת יצחק [29] שדן באריכות בדבר וכותב: סוף דבר דבנוגע להתירו לדור עם אשתו, הנני מיראי הוראה וכו', אבל אם נאמר דלא כהחת"ס אליבא דהסמ"ג אז איכא ג' ספיקות לאיסורא וכו'. וכותב שם בספק השלישי: דלמא אף היכא דהוי סריס בידי שמים בבירור, מכל מקום אם סרסו אחר כך בידי אדם פסול, ע"כ מיראי הוראה אנכי להתיר. וכל זה אם הוא היה בא לשאול מה הדין, אבל כמו בנד"ד שהחולה בעצמו אינו יודע מאומה מזה ואין לו שום שאלה, והוא שוגג גמור ואנו דנין רק על החיוב להפרישו מאיסורא, בזה י"ל דאף שמבואר בפוסקים וכו', מ"מ בכה"ג דהוא איש מסוכן ויש לחוש לסכנה, י"ל דאין חיוב להפרישו, כיון דהוי שוגג באיסורא דרבנן, דספק פצוע דכא לכ"פ הוי רק מדרבנן, בצירוף ש"ל דשייך בזה משום גדול כבוד הבריות, דלהפרישו מביתו זו אשתו, יהיה להם לבזיון גדול, שדוחה ל"ת שבתורה בשב ואל תעשה ושלא לומר לו הוי רק שב ואל תעשה וכו', עכ"ל. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: צ"ע דבנו"ב קמא או"ח סי' לה מבואר שגם מי שסובר דחשיב בכה"ג כשב ואל תעשה, מ"מ דוקא לשעה הוא דשרי ולא לכל הימים ומקורו מהירושלמי. גם אין מתירין שבויה לכהן מפני כבוד הבריות וכההיא דינאי המלך [30] אע"ג שזה רק מדרבנן דשרי אפילו בקום ועשה, עכ"ל. וממשיך המנחת יצחק: וכל זה אף בנוגע להתירו לדור עם אשתו, אבל לומר דסגי להם בהפרשה בעלמא בינו לבינה ויש לדון רק משום הא דמבואר ביו"ד סי' קפז סע' יב דהרואה מחמת תשמיש ג"פ, אסור להשהותה אף אם אינו רוצה לבוא עליה, אלא אם רוצה להשהותה ע"י שלישי ולא ילך אצלה אלא בעדים וכו'. ואף דבנד"ד אולי הוי חשש רחוק מחמת מצב בריאותו, אף על פי כן לא מצינו שיחלקו בזה וכו', אבל כל זה רק גזירה מדרבנן וכמ"ש בשערי דיעה שם, א"כ בודאי במקום שיש משום סכנה להפרישו מביתו לגמרי ויש גם כן סברות להקל בלא"ה כנ"ל, עכ"פ יש להקל בודאי לומר דסגי בהפרשה בעלמא כנלענ"ד, אם גם כת"ר מסכים לזה, עכ"ל של המנחת יצחק.

וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: על אף שאין כאן מחלה בביצים עצמן, אך כיון

דנקטינן כהרמב"ם דחולי נקרא בידי שמים, מסתבר שגם בזה אמרינן שמן השמים נשלח על האדם הזה מחלה שלפי הידע הרפואי היום, טיפולה בכריתת הביצים וממילא נקרא זה סריס חמה וגם מותר לו לחיות עם אשתו ובכל מקום שאפשר במקרים הללו עלינו להקל, עכ"ד.

והלום ראיתי בשו"ת חלקת יואב [31] שכותב: אבל לפענ"ד לחדש דכל שנעשה בידי אדם מחמת פקוח נפשו לא מיקרי בזה פצוע דכא ולא מיפסל כלל. כיון דאמרה התורה דפצוע דכא יהיה דמי לממזר שיהיה בידי אדם וכיון דממזר יצירתו רק בעבירה כמש"כ הט"ז יו"ד סי' קצה ס"ק ז בשם רבינו רץ וכש"ס יבמות ריש דף עח, דממזר לא משכחת בלא דאי (עיין יבמות י ע"א), וה"נ בפצוע דכא לא אסרה התורה רק אם המעשה בא ע"י איסור לאו דסירוס, עכ"ל. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: צ"ע מהתוס' ביבמות טז ע"ב (ד"ה קסבר) שכתבו "אע"ג דביאת היתר היא מדאורייתא מ"מ וכו' הולד ממזר" עיי"ש. וגם החכם צבי כתב בסו"כ "ואפילו בשניהם אנוסים הולד ממזר וזה ברור לתינוקות - דאטו ממזר בקנסא או שגגה או אונס תליא מלתא ודאי לא כן הוא". ואע"ג דיש לחלק בין היתר מפני שהוא אנוס מאחרים ובין היתר הנעשה ממש ברצון מפני חולי שיש בו סכנה, מ"מ מסתבר דכיון דלא ממעטינן מממזר הכהו קוץ, מוכח דהילפותא מממזר הוא רק למעט בידי שמים ותו לא מידי, עכ"ל. וממשיך השו"ת חלקת יואב: ובפרט לפי מש"כ הרא"ה בספר החינוך בטעם איסור לבוא בקהל כדי שלא יסרס עצמו לשלחן של מלכים וכל שלא נעשה בעבירה אין איסור לבוא בקהל. ואף דגם בנסתרס ממילא כגון שהכהו קוץ וכיוצא בו פסול, היינו כירן דמ"מ המעשה הוא מעשה עבירה שאסור לכל אדם לעשותו. ואפילו כרתו עכו"ם. מ"מ מיקרי מעשה עבירה כמבואר בש"ס ברכות דף נג דעכו"ם שהדליק נר לא מיקרי נר ששבת ממלאכת עבירה כיון דמעשה זו אסור לישראל לעשותו, אבל במדליק נר לצורך חולה שיש בו סכנה, מיקרי שבת ממלאכת עבירה, וא"כ ה"נ בניד"ד, כיון דהרופאים חתכו מחמת סכנה ונעשה פצוע דכא בהיתר, פצוע כזה לא אסרה התורה לבוא בקהל שאינו דומיא דממזר, ואף דגם בתוס' עה ע"א ד"ה שאין, מבואר שחתכו הרופאים, אבל מזה אין ראיה שהיה סכנת נפשות, עכ"ל של החלקת יואב.

וכן ראיתי בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל ז"ל [32] שכותב: אמרו לי בשם מחבר אחד שדן להכשיר במי שחלה חולי מסוכן ואמרו הרופאים לעשותו פצוע לרפואתו, דכיון דמשום מצות פקוח נפש עבד והתורה חייבתו בכך ה"ל כפצוע בידי שמים וכשר לבוא בקהל ע"כ שמעתי. ואמרתני אני כדמות ראייה לסברא זאת מגמ' יומא עד ע"ב, דנין עינוי בידי שמים מעינוי בידי שמים וכו'. וברש"י: יוהכ"פ מצות מלך היא וכן עינוי המן, עכ"ל. הרי דמה שאדם מתענה מפני מצות התורה חשבינן וקרינן ליה בידי שמים כעינוי המן שהיה בידי שמים ממש ודו"ק, עכ"ל. ועיין גם להלן ס"ק י.

ועיין שם בשו"ת חלקת יואב שגם דן לגבי כהן אם יש עליו קדושת כהונה לכל מילי ולפדות אצלו בכורים. וכותב שהוא מותר מתורת ודאי ומותר לפדות אצלו גם בכורים.

וכותב הציץ אליעזר [33]: וכמה קילורין לעינים המה דברי העין יצחק ח"א אהע"ז סו"ס י שכותב דבענין כזה ראוי להקל ולא להחמיר וכו' ואין לנו לבקש חומרות בזה רק להדר להקל. וכן חוזר וכותב בכזאת בסו"כ יא אות כא, דמצוה רבתא להשתדל להיתירא בעינים כאלו לבל יודחו מקהל ד' כי זהו ענין פקוח נפש עיי"ש. וגם דברים אלה של גאון ישראל זה הוא פסק הלכה, עכ"ל של הציץ אליעזר. ואמנם בשתי השאלות של העין יצחק מדובר על אדם שכבר יש לו מחלה בביצה אחת ולכן כרתו לו הרופאים ביצה אחת, ואין זה דומה למקרה הנ"ל, אך בסוסי"א כותב העין יצחק: ומצינן בירושלמי יבמות פ"ח ה"א שאמרו: רב אדא בר אחווא איתיליד ליה חד בר כי מסמס בית מות וכו' רבנן דקיסרין אמרין נעשה פצוע דכא ונתענה עליו שימות, עכ"ל. הרי מבואר דהיכא דאינו ראוי לבא בקהל, טוב לו יותר שימות ועד היכן הדברים מגיעים, וע"כ אין לנו לבקש חומרות רק להדר ולהקל וכו', עכ"ל של העין יצחק.

סעיף י כל פיסול שאמרו בענין זה, כשלא היה בידי שמים, כגון שכרתו אדם או הכהו קוץ וכיוצא בדברים אלו. אבל אם נולד כרות שפכה או פצוע דכא, או שנולד בלא ביצים, או שחלה מחמת גופו ובטלו ממנו איברים אלו, או שנולד בהם שחין והמסה אותו (ו) או כרתן, הרי זה כשר לבא בקהל, שכל אלו בידי שמים (ז) להרמב"ם. אבל לרש"י והרא"ש לא מיקרי בידי שמים אלא על ידי רעמים וברד או ממעי אמו, אבל ע"י חולי חשיב בידי אדם ופסול, וכתב הרא"ש דהכי משמע בירושלמי.

(ו) או כרתן. ניתוח הערמונית (פרוסטט) עקב עצירת שתן. כפי שהסברתי לעיל ס"ק ג, הערמונית נמצאת על יד כיס השתן ועוטפת את התחלת צינור השתן ביציאתו מהכיס. שבילי הזרע באים מהביצים משני צדדי הגוף, חודרים תוך הערמונית ונפתחים בסופם לתוך צינור השתן מחוץ למקום שמעוטף בהערמונית אך עוד לפני שהצינור נכנס לתוך האמה. עם הגדלת הערמונית, יש לחץ על צינור השתן הנמצא בתוכה וסגירתו, דבר שגורם לעצירת השתן בתוך כיס השתן. ברוב המקרים, מוקדם או מאוחר, החולה יצטרך לניתוח והוצאת רוב הערמונית כדי לאפשר זרימת שתן תקינה. הגישה הניתוחית להערמונית היא או דרך חתך בגוף החולה או דרך מכשיר שהוכנס דרך האמה. מקובל בהרבה מקומות לקשור ולנתק את שבילי הזרע בשני הצדדים, או בתוך הגוף או מחוצה לו בצואר האשכים מעל הביצים. וזה כדי למנוע זיהום ודלקת של הביצים.

בזמן הוצאת הפרוסטט, תמיד וללא יוצא מן הכלל, גם חותכים ומוציאים את אותו חלק מצינור השתן שעובר דרכו ומעוטף בו ואין זה משנה באיזה צורה עושים את הניתוח. כתוצאה מכך, אפילו אם לא יחתכו את שבילי הזרע בכלל, בכל זאת האיש עקר ולא יהיה באפשרותו להוליד. כי במצב התקין, בזמן קישוי וביאה, יש גם התכווצות של צואר כיס השתן וחלק של צינור השתן הנמצא בתוך הפרוסטט ולכן אין הזרע, שזורם בשבילי הזרע לתוך צינור השתן למטה מהפרוסטט, יכול לחזור אחורה לתוך כיס השתן אלא בהכרח יוצא קדימה דרך האמה. אך עתה, אחרי ניתוח הפרוסטט וכריתת אותו חלק של צינור השתן הנמצא בתוכו, אין המנגנון הזה קיים, כי עתה, במקום אותו חלק של צינור השתן, נשאר רק חלל ריק שדרכו בא השתן מכיס השתן ונכנס לצינור השתן הנשאר למטה משטח הניתוח, וממילא בזמן ביאה כל הזרע נכנס לתוך כיס השתן (בדרך זו ההתנגדות פחות מהדרך קדימה לתוך האמה), משם הוא יוצא אחרי כן כשהאיש משתין. לכן אין כל אפשרות שאדם, אחרי ניתוח הפרוסטט. יוליד ואפילו ללא כל פגיעה בשבילי הזרע.

(וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: צ"ע כיון שמשחיתים את המנגנון הזה, ואפשר דחשיב כמפסיד שביל הזרע הואיל ונתקלקל בכך השביל שהזרע צריך לעבור דרכו לחוץ והוא הולך עכשיו שלא כדרכו אל כיס השתן ואף ששביל הזרע נשאר למעשה כמו שהיה בלא שום פגם, אבל כיון שהרמב"ם הוסיף גם "ובשבילין שבהן תתבשל שכבת זרע והן הנקראין חוטי ביצים" ומכיון שידוע שהשבילים היוצאים מהביצים אינם אלא צנורות המוליכים את הזרע, יתכן שהרמב"ם הבין דכיון שכך ברא הקב"ה שהזרע נמשך והולך עד להגיד, מסתמא אין זה לבטלה ומסתמא יש לזה צורך מסוים וקורא את זה בשם בישול. ולכן ההיתר הוא רק מפני החידוש הגדול של החזו"א דשבילין שבתוך הגוף שאני או דכל שהוא מפני רפואה חשיב כבידי שמים, עכ"ל).

כותב הגרא"י אונטרמן ז"ל [34] דע"י ניתוק שבילים אלו לא נאסר לבוא בקהל דאינו בסוג פצוע דכא וכרות שפכה מפני שאין כאן פגיעה בשלשה הגורמים הנזכרים בש"ס (אמה, ביצים, חוטי ביצים) ואינו אלא סתם עקר שהתורה לא אסרתו וכו' וגם אין הבדל בין פסיקת השביל או אם חתכו ממנו חתיכה, עכ"ל. וכותב החזו"א [35]: והנה כפי הידוע ע"פ הרופאים, השבילין נכנסים לעומק בגוף ועוברין כמו חצי קשת עד שנכנסים לגיד ועוברים דרך הגיד וזורמים לחוץ, ומדלא הוזכרו בגמ' ובפוסקים, משמע דבמקום שהשבילין בפנים אינם בכלל פצוע דכא ואינו נפסל אלא אם נפצע ונידך בגיד וביצים וחוטין שבהם, אבל לא החוטין הפנימים שבתוך הגוף, ואף אם מסתרס ע"י כריתת השבילים בתוך הגוף מ"מ אינך נאסר בקהל ודינו כשאר עקר וכסריס חמה, וכמש"כ תוס' סוטה כו ע"א ד"ה אשת וכו'. וע"ד הניתוח בחולי עצירת השתן ע"י סתימת שביל השתן הבא מנפחת הבשר הידוע ולוחץ על צינור השתן וסותמו, ובשעת ניתוח מוכרחים להפסיק גם שביל השכבת זרע המובלע בגוף, למש"כ אין בזה איסור סירוס דאורייתא רק דרבנן כמו שתיית כוס עקרון, ובכל אופן הניתוח מותר משום ספק סכנה, ואינו נאסר לבוא בקהל, עכ"ל.

ועיין באוצה"פ שם שכותב הרב אונטרמן ז"ל: ושמענו כי שאל אותו (החזו"א) רופא מומחה ויר"ש אם הוא צריך לומר להאיש המנותח שנפסק אצלו השביל הנ"ל ואמר שאין צריך להודיע לו, עכ"ל. ומה שכתב החזו"א שאין בזה אלא איסור דרבנן כשתיית כוס עקרון, ראה להלן סע' יב ובדברינו שם. וכדברי החזו"א כן כתב השו"ת חלקת יעקב [36], וראה שם בסוף התשובה שהוא כותב:

לאחר כתבי הראני וכו' בחזו"א וכו' שמבואר שם להדיא כפסיקא דידן, ושמחתי מאד שתל"ת שכוונתי כשאלה חמורה הלזו לדעתו הגדולה ולהאמת, עכ"ל. ועיין גם באוצה"פ [37]. וכן פסק גם הגרצ"פ פרנק ז"ל בתשובה למחבר הספר שאילת משה (וסרמן) [38].

ואעפ"י שניתן לטפל בזיהום ודלקת של הביצים ע"י אנטיביוטיקה, מסופר בספר פאר הדור ח"י החזו"א [39] כי רופא מנתח אחד עשה כך בהצלחה ובהזדמנות סיפר להחזו"א על מאה הנסיונות שצבר ועל מחשבותיו שאולי באמת הניתוק מיותר לחלוטין בזמננו. החזו"א הקשיב לדבריו עד תום וכשגמר, הפטיר ופסק את פסוקו בקיצור נמרץ: אף על פי כן צריך לנתק, ע"כ. וכ"כ הציץ אליעזר [40] ומה שרופא אחד אמר לו שאם בא זיהום הוא נותן נגד זה, אין זה כלום ואסור להביא לידי סכנה בגלל זה שיוכל אח"כ להוציאו מהסכנה ובפרט שלא תמיד מצליחים בזה וכבר קרו מקרים שלא הצליחו, עכ"ל.

וכל זה כשחותכים את שבילי הזרע בתוך הגוף, אך לגבי חיתוכם בתוך צואר האשכים, דהיינו מחוץ לחלל הגוף, עיין בקובץ אוצרות ירושלים [41] שכותב הגרי"י ווייס שליט"א שאף שהביא בספרו [42] בשם הספר כסא דהרסנא (הנדפס עם הבשמים ראש סי' שמ) שכתב דאפשר נמי דענין פיסול בקהלה ראינו שתלו חז"ל בגיד ובביצים ובחוט, אבל לא בכלי הזרע הכנוסים בתוך הגוף דשויה כעין טומאה בלוע. ע"כ: והוא כתב על דבריו: ובזה יונח לנו גם בהא דמנתקים השביל בשעת הניתוח של הפרוסטט, לא היו פצוע דכא משום דהוי בכלל אותם הכנוסים בתוך הגוף דאין פוסל בקהל. וכן מצא אח"כ בחזו"א, מ"מ גם בזה אני מונע מלפסוק למעשה אם לא מצד הדוחק מאד, אבל לומר היתר גם לחתוך בכיס, חס ושלום, ובודאי יש לפרסם האיסור הברור, עכ"ל. וכ"כ שם הג"ר שמואל הלוי ואזנר שליט"א: הנה אין מה לדבר כי דבר זה הוא גדר פצוע דכא או כרות שפכה היות ושבילי הזרע הם אחד מג' מקומות שנפסל ע"י מלחיות עם בת ישראל אפילו אשתו מכבר וכו' ואין לנו עצה בניתוח הפרוסטט אלא לסמוך על פסק הגאון חזו"א וכו', עכ"ל. ומובא שם באוצרות ירושלים גם תשובה מהגר"מ פיינשטיין ז"ל שכותב: דבישול שיהיה ראוי לבריאת ולד הוא בשבילי הביצים והבישול לצאת תחלתו הוא בגדד ורק השבילים כשנפצעו נאסר בלאו דפצוע דכא, ומקום שבפנים שהוא רק העברה בעלמא לא נאסר, בכל אופן ברור שליכא איסור פצוע דכא בזה, עכ"ל [43].

גם עיין בשו"ת ציץ אליעזר [44] שמביא את דעת הגרצ"פ פרנק ז"ל [45] שמתוך דבריו יוצא שאפילו אם חותכים החוטים גם בחוץ. דהיינו בתוך האשכים, גם כן יש להתיר. ושם גם מדייק הציץ אליעזר ממה שכתב החזו"א בסוף דבריו (המובאים לעיל): ובכל אופן הניתוח מותר משום ספק סכנה ע"כ, דנראה דר"ל דאפילו אם יש בזה איסור דאורייתא ולא רק איסור דרבנן. ובשו"ת אחר [46] מסיק הציץ אליעזר להלכה וכותב: ובאופן שיוצא לנו שאפילו אם חותכים גם בתוך הביצים ג"כ בכל זאת יש להתיר, עכ"ל.

עוד עלי להסביר, דכשכורתים את הפרוסטט דרך מכשיר שהוכנס דרך הגיד, אין כאן פתיחת הגוף כלל, וממילא אין שום גישה לשבילי הזרע בתוך חלל הגוף, ולחולה כזה נשאר רק את האפשרות לנתק את שבילי הזרע מחוץ לחלל הגוף, דהיינו בכיס. או לטפל בו באנטיביוטיקה. ובשנים אחרונות התברר שבחולים העוברים את ניתוח הפרוסטט דרך הגיד (ללא פתיחת הבטן), אחוז הזיהומים באשכים קטן מאד ובהם חיתוך השבילים בניתוח נוסף באשכים אינו מוריד כלל אחוז הזיהומים (ויתכן שאף מגדיל את האחוזים). ולכן ברוב המרכזים בעולם כלל לא מקובל לנגוע בהשבילים כאשר החולה נותח דרך הגיד.

ויצא לנו לפי זה שבכל מקרה שאין הוראה רפואית נגד (דהיינו שאפשר לעשות הניתוח או דרך הבטן או דרך הגיד ללא פתיחת הבטן), נראה דעדיף, ואפשר שגם חייבים, לעשות את הניתוח דרך הגיד ללא כל קשירה של שבילי הזרע מלעשות את הניתוח דרך פתיחת הבטן עם קשירת השבילים בתוך חלל הבטן.

איש כזה שלא קשרו לו את השבילים, אין עליו איסור של השחתת זרע, ואע"פ שבזמן תשמיש הזרע נכנס לתוך כיס השתן ולא יוצא החוצה. ועיין באוצה"פ [47] בשם הצפנת פענח ח"א סי' פט וח"ג סי' קסד, דכל שעדיין לא יצא הזרע לחוץ, אין עליו שם זרע כלל וכל שהוא עושה כן עם אשתו, אין כאן איסור השחתת זרע. וציין לנדה כב ע"א גבי הרואה קרי בקיסם (דפשיטא להגמ' דכל שהזרע לא יצא לחוץ לא מטמא ומיבעיא ליה רק אי מטמא דוקא כשיצא מבשרו או אפילו הוציא בקיסם), ע"כ. ועיין גם בשו"ת ציץ אליעזר [48] שכותב: מותר לו לאיש הזה להמשיך לאחר מיכן בלב שקט ח"י המשפחה עם אשתו, עכ"ל.

(ז) להרמב"ם אבל לרש"י והרא"ש. כותב הח"מ [49]: דמה שכתב הרא"ש דהכי משמע בירושלמי (והובא בשו"ע) משמע דהכי נקטינן לחומרא, אבל בב"ח כתב דסברת הרא"ש היא סברת יחיד, עכ"ל. וכן עיין בב"ש [50] שכותב: כ"כ הטור ור"י בשם רש"י וכבר האריך בב"ח בזה, ורש"י פ"ב דיבמות דף כ כתב להיפך, וכן משמע בסוגיא זו והסמ"ג כתב נמי כרמב"ם וכן פסק בב"ח, עכ"ל. ועיין בב"ח (כאן) שכותב דרש"י, הנמוקי יוסף והסמ"ג, הרבינו ירוחם בשם רמ"ה ס"ל דמעצמן ע"י חולי היו בידי שמים וכשר דאינו פסול אלא מחמת מכה. ובתשובת הרא"ש [51] כתב נמי דהיא עובדא דגובתא דאסתתם איכא למיפרק דאיסתתם בידי אדם ע"י מכה וכדפרישית, מכל הלין נראה להלכה דע"י חולי היו בידי שמים דלא כהרא"ש בפסקיו דסברת יחיד הוא כנגד כל הני רבואתה וכו', עכ"ל. וכ"כ גם הים של שלמה [52].

וכותב הברכ"י [53] בשם התיו"ט בהגהות לאהע"ז: וביבמות כ ע"ב ד"ה פצוע אירשו (השוו) התוס' פצוע דכא וכרות שפכה וסריס אדם דהיינו שהם סריס אדם וס"ל כהרמב"ם, דלרש"י פירושה או סריס אדם ורישא בחולי. וכיון דתוס' מסכימים עם הרמב"ם, הכי נקטינן כי הוא היה הבקי שברופאים כמ"ש עליו הנ"י עצמו בזה הדין. וראיתי בספרי פ' כי תצא, מה בין פצוע דכא לכרות שפכה, אלא שפצוע דכא חוזר וכרות שפכה אינו חוזר, זו מהלכות רופאים וכו', עכ"ל של הברכ"י.

ומובא באוצר הפוסקים [54] רשימה של אחרונים שפוסקים כהב"ח, וביניהם העין

יצחק [55], הפר"ח [56], החת"ס [57], הצמח צדק [58], השואל ומשיב [59]. הבית יצחק [60] והמהרש"ם [61].

סעיף יא אסור להפסיד אברי הזרע (ח) בין באדם (ט) בין בבהמה חיה ועוף, אחד טמאים ואחד טהורים, בין בא"י בין בח"ל. וכל המסרס לוקה מן התורה בכל מקום (י) ואפילו מסרס אחר מסרס לוקה. כיצד, הרי שבא א' וזרת הגיד, ובא אחר וזרת את הביצים או נתקן, ובא אחר וזרת חוטי ביצים, או שבא אחד ומעך את הגיד, ובא אחר ונתקו, ובא אחר וזרתו, כלם לוקים ואע"פ שלא סירס אחרון אלא מסורס, בין באדם בין בבהמה, חיה ועוף. (יא) והמסרס את הנקבה, בין באדם בין בשאר מינים, פטור אבל אסור.

נשמת אברהם

(ח) בין באדם. אין כל היתר לקשירה וניתוק של שבילי הזרע בגבר כדי שלא יוכל להוליד, ואפילו אם יש סכנה לאשתו להיכנס להריון [62] אלא צריכים לטפל בה בהתאם. עיין לקמן.

כותב האג"מ [63]: אדם שאינו יכול להוליד כי נסתם ה"ווס דפרינס" שלו שהוא החוט הגדול שבביצים ורוצים לחתוך מקום הסתום ולחבר אח"כ בתפירה זה לזה ויהיה מקום להש"ז לצאת משם ולהכנס דרך הגיד כדרך כל אינשי, ואומרים שלפי הידיעה שלהם הועיל ניתוח זה לשלושים אחוזים וכו' אף שלא כולהו הולידו, דהא יש בסתם אינשי בלא שום מחלה שאין מולידין וכו', אם רשאין לעשות ניתוח כזה וליכא איסור לאו דסירוס ואם לא נאסר לבא בקהל מאיסור לא יבא פ"ד בקהל ד'. והיום דברתי עם רופא מומחה וכו' ואמר לי כי המומחים שעושים התפירות כשרואים דרך זכוכית המגדיל איכא שמונים אחוז שנרפאו וארבעים אחוזים שמולידים

ממש וכו'. והנה אף שודאי אם היתה מעשה ניתוח זה רפואה גמורה היה ודאי מותר מצד איסור מעשה סירוס שעושה תחלה במה שחותך הרופא חלק מן אחד מחוטי ביצים כיון שהוא לרפואתו שלא יהיה סריס ויוכל להוליד וכו', אבל כיון שאינו מועיל להרבה, לאותן שלא הועיל נמצא שעשו סירוס שהרי חתכו את חוט הביצים וכו', אך מצד האיסור, כיון שכוונתו היה לרפאות והיה שייך לרפאות ליכא איסור הלאו דובארצכם לא תעשו וכו', מ"מ כשהוא סריס מחמת שנסתם מקצת החוט וחותך הרופא מקום הסתום כדי לרפאותו בחבור שני הצדדים שנשארו, אין בזה מעשה סירוס כלל אלא מעשה סלוק הסרוס שהיה לכוונת ריפוי, והווי גם הכריתה דהוא סלוק הסרוס תחלת מעשה הרפוי ואין להחשיב כלל שהוא מעשה מסרס אחר מסרס, ולכן אין לאסור מצד איסור לעשות מעשה סירוס אף בסריס אף לאלו שלא נתרפאו בזה מאחר שהרופא שחתך עשה בזה מעשה רפואה בין בכוונתו בין כפי ראיית האינשי והשם שיקראו עשיה זו דהרופא. אבל מה שיש לעיין הוא לענין כשרותו לבא בקהל דהא קודם הכריתה אף שהיה שלם הרי היה נסתם ולא היה ראוי להוליד עי"ז שהוא ג"כ בדיון פ"ד וכו'. עכ"פ לדינא הלכה כר' פפי (דף עה) דאף מי שאינו מוליד ע"י סתימת החלל של גובתא דש"ז שבגיד נמי פסול וכו', אבל כשיתרפא יש להכשיר דהא בפסולי דפ"ד חוזר להכשירו. אבל הוא דוקא כשנתרפא ממש וכו', אבל בלא נתרפא מחמת שלא היו יכולין או שלא היה אפשר לתפור וכו' הרי זה עדיין הוא בחשיבות נסתם ועדיין פסול הוא לקהל להרמב"ם ודעימיה וכו'. ולכן מסתבר שלא נפסלו לקהל בעשיית הניתוח אף אלו שלא נתרפאו להוליד אף אם היה מחמת שלא יכלו או לא היה אפשר לתפור כהוגן, לא רק כשעשו הניתוח הרופאים המומחים ביותר שמספר המתרפאים הוא גדול אלא אף כשנעשה ע"י רופאים שאין יכולין לתפור כשרואים דרך זכוכית המגדיל, אלא בלא זכוכית המגדיל שמתרפאים רק שלושים אחוזים נמי אין לפסול לקהל אף כשראו שלא מוליד. וזהו רק לאלו שנולדו כן או נעשו סריסים בחולי זה ע"י איזו חולי. אבל לאלו שבזמן רשעותם נעשו סריסים כאלו ע"י מעשה אדם ורוצים עתה כשנעשו בעלי תשובה לעשות ניתוח אף שאיסור הסירוס יש להתיר כיון שהוא ניתוח להתרפאות, אבל לענין לבא בקהל הוא דוקא כשנתרפא שהוא אף שלא חזין שהוליד אף שהוא מחמת שנתקלקל הזרע, אבל כשהוא מחמת שלא יכלו או לא היה אפשר לתפור באופן שלא יקצרו החלל דהחוט הוא עדיין בפסולו לקהל, וממילא ע"י הרופאים שמתרפאים רק שלושים אחוזים יהיה עדיין אסור וכו' ולכן מספק לא שייך להתירו משום דהוא מיעוט. וע"י הרופאים המומחים שעושים ע"י זכוכית המגדיל שאיכא שמונים אחוז שנרפאו וארבעים אחוז מהם מולידים ממש וכו', יכולין להתירן מטעם דאזלין בתר רובא, זהו הנלע"ד למעשה, עכ"ל של האג"מ.

האם מותר לרופא יהודי לנתח גוי בשבילי הזרע שלו כדי לסרוסו (כפי שמקובל היום אצל הרבה מאומות העולם כדרך הקלה והבטוחה ביותר למניעת הריון של אשתו). כותב השו"ת עין יצחק [64] שאסור לישראל לסרוס בן נח דהוי בכלל אדם ודלא גרע מבהמה חיה ועוף. אך כותב השו"ת שו"מ [65]: דבהמה וחיה עיקר האיסור בשביל קיום המין והוא צורך לארץ אבל באדם האיסור הוא כשביל קיום המצוה דפריה ורביה בכך לא תעשו ולכך נפקא ליה מבכם לא תעשו וזה ברור. ובזה נראה לפענ"ד מה דבן נח מצווין על הסירוס אף דבן נח אינם מצווים על פריה ורביה היינו משום דעכ"פ בבהמה וחיה דהוא משום צורך קיום המין, בזה מצווים על הסירוס. ובזה היה נראה לפענ"ד דלכך מותר ליתן לנכרי לסרוס כל שאין מסרס בעצמו רק ע"י אחר וכמבואר סעיף יד וכו'. אבל לפענ"ד נראה דבבן נח אין האיסור מצד הסירוס דהרי לעצמם מותרין לסרוס דלא מפקדי אפריה ורביה רק בבהמה בשביל קיום המין וכו' עכ"ל, ע"ש. וכותב השו"ת מנחת יצחק [66]: דלפי דבריו גם ישראל מותר בסירוס בן נח דמ"ש מבן נח עצמו אם נאמר דמוזרה על הסירוס. אבל כל דבריו נפלאים ממני מה שהחליט לודאית דאיסור סירוס הוי רק משום פו"ר לא הוי לכו"ע ועיין בחידושי הרשב"א שבת קיא ע"א ד"ה בזקנה וכו'. וכן מוכח מדברי התוס' שבת קי ע"ב ד"ה והתניא וכו'. ודאתאן מיניה דלהלכה למעשה אין לנו אלא מה דס"ל לכל הפוסקים דגם בן נח הוי בכלל האיסור לישראל לסרוס וכו'. ומסכם הגאון שליט"א: ושוב ראיתי דאי אפשר להתיר משום צער לחוד דלא גרע מבהמה דלא הותר רק ביש סכנה ואף בסכנה פליגו כדאיתא בפ"ת ס"ק י ומשום דאפשר ע"י נכרי. כל זה כתבתי רק להעיר ועדיין צ"ע, עכ"ל. ועיין בערוה"ש [67] שכותב: וכיון שאסרה התורה לסרוס איזה מין ממיני בעלי חיים כ"ש שאסור לסרוס את מין האנושי וכו' דאף מי שאינו מצווה על פו"ר מ"מ רצון ד' שכל הברואים כולם יפרו וירבו לרוב וכו', ע"ש.

(ט) בין בבהמה היה ועוף. כותב הט"ז [68]: והמסרס את הנקבה וכו' פטור, וכתב המ"מ מדתנן אין סירוס בנקבות ולא אמר מותר לסרוס הנקבות, ש"מ חיוב הוא דליכא אבל איסורא איכא, ומ"ה כתב הרמב"ם ממש כאן לשון פטור, ולא נ"ל דקדוק זה מגמ' דודאי גם לשון אין סירוס בנקבות מורה על היתר כמו לשון מותר, אלא הטעם כיון שמסרס אותה על ידי מעשה, כגון הכאה או בעיטה או שאר דברים הגורם סירוס ובא על ידי מעשה שלו, אין לומר בו היתר, דאפילו בבהמה אסור משום צער בעלי חיים בלא איסור סירוס. ובפרישה נתן טעם לאיסור בנקבה משום דלא תוהו בראה וזה אינו וכו', ע"ש. וכותב השו"ת לב אריה [69] דלפי הט"ז, כיון דכל איסור הסירוס בנקבה הוא משום צער בעלי חיים וא"כ היכא שנעשה זה לאיזה צורך כמו רופא שרוצה להשתלם במקצוע

המדע של אברי ההולדה ורוצה לעשות לו נסיונות בבעלי חיים נקבות יהיה מותר, ומכ"ש כשמפיל תרדמה על הבהמה שאין לה צער כלל, בודאי מותר. אמנם מפשטות דברי המחבר משמע דגם בנקבה, עצם האיסור הוא משום סירוס ולא משום צער בעלי חיים, וכן עיין בב"ש ס"ק יד דאסרו רבנן סירוס בנקבה בין באשה ובין בבעלי חיים, ולפי זה אפילו לצורך ובלו צער כלל בנדון ג"כ אסור. ובביאור הגר"א ס"ק כה כתב דבנקבה יש איסור מדאורייתא לסרס וכו', ולפי דבריו, פסקו הרמב"ם והמחבר דאיסור סירוס בנקבה בין באשה בין בבהמה אסור מן התורה, אלא שאין לוקין, ולפי זה גם לצורך, אסור מן התורה מטעם איסור סירוס וכו'. ולדינא, כיון דלכל הני רבואתא יש איסור סירוס גם בנקבה בבהמה, או מדאורייתא או מדרבנן מלבד דעת הט"ז והפרישה, קשה להתיר סירוס בבעלי חיים נקבות גם לצורך לימוד הרפואה, עכ"ל של הלב אריה. וכן אמר לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א.

ועיין לעיל ס"ק א מובא בשם כמה פוסקים, שאפילו אם אשה סירסה עצמה במזיד מותרת לכתחילה לבא בקהל.

(י) ואפילו מסרס אחר מסרס. מובא באוצה"פ [70]: כתב הגריעב"ץ בספר אגרת בקורת דף ה, שגם ניתק אחרי מוכרת בידי שמים חייב. ובספר תעלומת לב ח"ב סי' ד דף יג ע"ב חלק על הגריעב"ץ וכתב דאפשר דמסרס את המסורס בידי שמים פטור ומותר, שהרי הש"ס אמרו להביא נותק אחרי כורת ומשמע מזה שאם כבר היה מסורס בידי שמים הוא פטור. גם בחת"ס סי' יז (וכ"כ בכסא דהרסנא סי' שמ) כתב דאפשר שדוקא מסרס אחר מסרס בידי אדם חייב, אבל המסרס את המסורס בידי שמים פטור וכו', וע"ש שיש חולקים.

וא"ל הגרש"ז אויערבאך שליט"א דמה שסירוס אדם עקב מחלה נקרא סירוס

חמה ולא סירוס אדם, זה דוקא כשהסירוס חמה היתה באותו אבר לחלוטין, דהיינו למשל אם נרקב הביצה לגמרי ולא במקצתו. אז מותר לכורתו.

ועיין ברשב"א [71] שכותב: אלא בזקן, קשיא לי ומי גרע זקן מסריס, ואיכא למימר דאה"נ דמסרס אחר מסרס גזרת הכתוב הוא, וטעמו דקרא משום דכל שכיוצא בו כלומר בחור שכמותו מוליד וזה מסרסו, אין ניכר שהיה סריס מתחלתו ונראה כמסרסו עכשיו ולפיכך אסריס הקפיד הכתוב, אבל זקן שאין ראוי להוליד לפי דרכן של בריות, שוב לא הקפידה התורה בסירוס דידיה, עכ"ל. וכותב המנחת חינוך [72]: דהתורה לא אסרה הסירוס אלא בראוי להוליד, אבל אם אינו ראוי להוליד בלי זה לא שייך סירוס כלל וכו'. ולדידי נראה ברור דאין לוקין המסרס טרפה או מי שאינו ראוי להוליד, כיון דמבואר בגמ' להדיא, וגם נראה דבזקן שרואין שאינו יכול להוליד אפשר דאין לוקין וכו'. אח"ז ראיתי ברשב"א בשבת כתב להדיא דהתורה לא הקפידה אלא בסריס. אבל בזקן שאין ראוי להוליד לא הקפידה התורה ע"ש, עכ"ל.

וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: נראה דשתית כוס עיקרין רק מונע מלהוליד ולא חשיב מדאורייתא פצו"ד משום כך (פ"ת ס"ק ט), ולכן זקן שלפי הסלקא דעתין בלא"ה אינו מוליד שתית כוס לאו כלום הוא. אבל סירוס ממש לפגוע בג' הדברים. יתכן שאף אם נאמר שלהס"ד אין בזקן איסור תורה אבל מ"מ נראה שגם זקן נעשה בכך ממש פצו"ד ונאסר לבוא בקהל. ויתכן שאף אם נאמר שלהס"ד גם על סירוס ממש אין לוקין בזקן, מ"מ באדם בינוני שפיר מסתבר דלוקין על סירוס גם במי שהוא כבר סריס חמה, כיון שהוסיף לעשות בו השחתה וכמו שמבואר שם ברשב"א (וכל דבריו שם הם רק בנוגע לכוס עיקרין שזה מותר גם אם הוא רק סריס מקודם), הואיל ונשחת ע"י הסירוס השני גם אם לא היה מסורס קודם ושפיר לוקה משום מסרס אחר מסרס (ועכ"פ נראה שאפילו אם הוא סריס חמה מפני נקב בגיד שהוא מותר לבוא בקהל. ובא אחר ועשאו לפצו"ד באשכים או בשבילי הזרע, שאף גם הוא נאסר מלבוא בקהל). אך זה לא כהמנחת חינוך וצ"ע, עכ"ל.

ולגבי סירוס אחר סירוס באשה, כותב האג"מ [73]: ובדבר אשה שיש לה מחלה ברחמה

באופן שצריכים לעשות ניתוח ומסירים הרחם, ואגב אורחא דרכן של הרופאים להסיר השחלות ואת הצינורות אע"פ שאין בהם שום מחלה בשביל שעלול להעשות בה עי"ז מחלת סרטן בערך חמשה אחוזים, אם יש בזה איסור משום סירוס. הנה באשה ליכא משום סירוס אחה סירוס, ומכיון שניטל הרחם הרי שוב לא שייך שתוליד וליכא שוב ממילא שום איסור סירוס דאין בה משום מסרס אחר מסרס כדמשמע בשבת ריש דף קיא לענין שתית רפואה

לירקונא שע"י מיעקר שלאיש אסור ואשה מותרת, שהקשה הגמ' דלר"י בן ברוקא שגם אשה מחוייבת בפריה ורביה מוקי לה בעקרה, הרי אף שלסריס סובר שם שאסור ליקח רפואה זו משום דהכל מודים במסרס אחר מסרס שהוא אסור, מ"מ מותרת בעקרה משום דליכא באשה משום מסרס אחר מסרס וכדמפרש בתוס' ד"ה בזקנה ועקרה, שאין כוונתם לענין לעשות שלא תלד דודאי איכא מציאות דסירוס לחתוך הרחם, אלא כוונתם דלא שייך עניני סירוס דמעוך וכתות ונתוק וכתות דכתיבי בקרא דמזה ילפינן איסור לסרס אחר מסרס וכו'. ואף להגר"א ס"ק כה שאיכא איסור דאורייתא גם בנקבה מקרא דמשחתם, מסתברא בהשחתה שנאמר באיברי הזרע ולא באיברים אחרים הוא משום שנשחת עי"ז ענין הולדת בנים. וכיון שנוטלין ממנה הרחם בשביל סכנה, ליכא שום חשיבות ושום השחתה על מה שנשאר השחלות והצינורות והוה זה כצער וחבלה בשאר איברים שלטובתה אין לאסור אף למ"ד שאסור לחבול בעצמו. וגם הא עלול לעשות סרטן, שאף שהוא רק חמשה אחוזים, יש להחשיב סכנה לאשה להתייר זה דהוא חשש גדול וכו'. וגם אפשר שלא ניתוסף לה שום צער יותר מלחתוך הרחם לבד וכדמסתבר כך, שלכן אפשר שיכולין לעשות כן גם בלא שאלה ממנה, משום שאין בזה שום יסורין אלא רק לטובתה, אך אולי יהיה מצד זה יותר הנאת תשמיש או ענין אחר שעושין השחלות והצינורות אף שאין זה ענין גדול, שלכן יותר טוב לשאול ממנה ומבעלה ויחליטו רופאים יראי שמים, עכ"ל.

(יא) והמסרס את הנקבה. ובסעיף הבא כתב מרן דאשה מותרת לשתות כוס של עיקרין, ולכאורה דבריו סותרים זה את זה כי כאן משמע שפטור אכל אסור. וכתב הב"ש [74]: היינו סירוס במעשה וס"ל לרמב"ם וסמ"ג אף בנקבה שייך סירוס במעשה והא דתנא בת"כ אר"י אין הנקבות בסירוס, היינו דאין לוקין על סירוס הנקבות כמ"ש במגיד [75], וכן משמע להדיא ברמב"ם והסמ"ג שכתבו סירוס נקבות בדין סירוס במעשה ואח"כ כתבו סירוס ע"י משקין, עכ"ל. אך הב"ח כתב דמ"ש אח"כ דמותר, היינו לרפואה או משום צער לידה, ומ"ש כאן לאסור היינו כוס של עיקרין שלא לרפואה. ועיין בביאור הגר"א (כאן ס"ק כה) שסירוס אשה אסור מן התורה.

ומובא באוצה"פ [76]: וכ"כ בחת"ס סי' כ דמ"ש התוס' בשבת דאין שייך סירוס בנשים, רצונם לומר דין סירוס אין שייך בהו וכו', אבל לא שיעלה על דעת התוס' דאין שייך פעולת הסירוס וכ"כ הט"ז ס"ק ז. ובברכ"י אות יד בשם מהר"י עייאש כתב דהעיקר בכוונת הרמב"ם ומרן הוא דבמעשה כידים פטור אבל אסור ושתיית כוס של עיקרין מותר אף בלי צער לידה ודלא (כצ"ל) כמ"ש הב"ח. וכשם מהרש"ל ביש"ש יבמות פ"ו סי' מד הובא גם

בפ"ת [77] הביא דסובר דאינו מותר לאשה אלא באית לה צער לידה (כמ"ש הב"ח) וכ"ש אם אין בניה הולכים בדרך ישרה ויראה שלא תרבה זרע כי האי, ע"כ. ועיין בפ"ת (שם) שמוסיף: וצ"ע ממשנה ב"ב קלג ע"ב דלית הלכתא כרשב"ג שם ודו"ק.

וברור שמותר לכרות את הרחם (היסטריקטומיה) כשעושים זה משום סכנה או חשש סכנה כגון משום דימום בלתי פוסק או סרטן, אך אם אין סכנה אז יהיה תלוי במחלוקת המובאת כאן ולעיל ס"ק ט וצריכה שאילת חכם.

סעיף יב המשקה כוס של עיקרין לאדם או לשאר בעלי חיים (יב) כדי לסרסו, הרי זה אסור, ואין לוקין עליו. (יג) ואשה מותרת לשתות עיקרין כדי לסרסה עד שלא תלד.

(יב) כדי לסרסו. מובא באוצה"פ [78]: כתב ביד אהרן ח"ב הגה"ט אות ה דמדברי הרמב"ם שכתב כדי לסרסו, משמע דסבירא ליה דהיכא דאינו מכוון לסרס, כגון לרפואה מותר, ודלא כהטור שכתב דגם לרפואה אסור, ומהגמרא נראה דאפילו כי מכוון לרפואה אסור, ע"כ. ועיין בב"ש [79] שכותב: אפילו שותה לרפואה ואין מתכוין להיות עקר, כיון דפסיק רישיה הוא, אע"ג דקו"ל פסיק רישיה דלא ניחא ליה בשבת מותר, מ"מ בשאר איסורים אסור, כמ"ש בהרא"ש והר"ן [79]*, ואפילו אם הוא כבר קיים פריה ורביה ואפילו אם הוא סריס אסור, עכ"ל. ושוב מובא באוצה"פ [80]: ובנתיבות לשבת ס"ק ז כתב דצ"ל דהא דכתב השו"ע כדי לסרסו, היינו לרבותא דאפילו כמכוין לסרסו אינו לוקה, אבל איסורא איכא אפילו בלא כוונה וכן מוכח מהסוגיא דסוף פרק שמונה שרצים וכו'. ועיין באוצה"פ (שם) מחלוקת הראשונים אם איסור זה מדאורייתא או מדרבנן. ועיין **מה שכתב הגר"ע יוסף שליט"א בעמ' רמג.**

כותב הפ"ת [81]: כתב הברכ"י (בשם הריטב"א יבמות סה) ובמקום סכנה מותר לאיש לשתות, ע"כ. וכן מובא באוצה"פ (שם) דגם בספר יד אהרן ח"א הגה"ט אות י כתב דמותר להשקות לחולה שיש בו סכנה סמים חדים לרפואתו אף שע"י סמים אלה מסתרס, דאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש. גם בספר אדמת קודש סי' כג כתב דבמקום חשש סכנה ודאי מותר. ובספר תעלומת לב ח"ב סי' ר דף יג ע"ב כתב לתמוה על השואל ומשיב מהד"ת ח"ג סי' מד שאסר להשקות כוס של עיקרין לקטן אפילו בחולי שיש בו סכנה, דאף לפקוח נפש, כל שיש השחתת עולם אסור, וכתב עליו דנעלם ממנו דברי הריטב"א הנ"ל, וגם לא מיקרי זה השחתת עולם דהעולם לא ישחת אם זה לא יוליד ומה גם בקטן שאולי הוא סריס מעיקרו וכו' ע"ש.

ואם המחלה אין בה סכנה כעת אך אם לא יטופל עלול להסתכן בעתיד, ובתרופה יש אחוז קטן של אנשים שמאבדים את כוח הגברא שלהם, מסתבר שיהיה מותר, כי ראשית אין כאן סירוס אלא גרמא ושנית גם אין זה פסיק רישיה ולפי הב"ש המובא לעיל רק בפסיק רישיה אסור.

(יג) ואשה מותרת. כותב הפ"ת [82]: ועיין בשו"ת חת"ס סי' כ שנשאל על דין זה באשה המצטערת בהריון ולידה, אי שריא לה למישתי כוס עיקרין, דאף על גב דמפורש בכל הפוסקים להיתר, מ"מ בספר עצי ארזים שדא ביה נרגא. והאריך שם ליישב קושיית הספר עצי ארזים בזה ומסיק לדינא דאשה שלא ילדה עדיין ולא קיימה שבת לא תשתה כוס עיקרין אם לא להציל מירקון וצער לידה וכדומה. אבל אם כבר קיימה שבת כל דהו שריא אפילו בלא צערא כלל. אך לכאורה היינו בפנויה וא"נ אפילו בנשואה כדביתהו דר"ח (ס"פ הבע"י) ובימיהם שהיה יכול הבעל לישא אשה על אשתו או לגרשה בע"כ וא"כ אם הוא מתואבי בנים ורוצה לקיים לערב אל תנח ירך, יכול לישא אחרת או לגרש את זו, אבל האידינא דאיכא חרגמ"ה, צריכה רשות מבעלה או תתרה לקבל גט ממנו. אמנם אם הוא אינו רוצה לגרשה וגם לא ליתן לה רשות, נ"ל דאינה מחויבת לצער עצמה מפני שעבודה שמשועבדת לבעל, והיינו ביש לה צער גדול לפי ראות עיני המורה, עכ"ל.

ומובא באוצה"פ [83] בשם הבית משה ס"ק יא, דבאשה שיש לה בעל יש לעיין אי מותר לה לשתות כוס של עיקרין, דאף כשקיים כבר פריה ורביה חייב לקיים ולערב וגו', ואם תשתה כוס עיקרין הרי הבעל לא יקיים לערב. ונהי דאם כבר שתתה אין מחוייב לגרשה, מ"מ לכתחילה תהא אסורה לשתות. ובמשיבת נפש סי' יח באשה המסתכנת בלידה. כתב דמותרת לשתות כוס של עיקרין ואף שהבעל טרם קיים פריה ורביה כי אין לו רק בן אחד, ואיך נורה לה לכתחילה שתשתה כוס של עיקרין ולא יקיים פו"ר, מיהו פשוט שמשום זה אין להכניסה לסכנה, ומותר לה בני"ד לשתות כוס של עיקרין ואין הבעל צריך להוציאה בשביל זה, דהא מבואר בנמוקי יוסף פ' הבע"י בשם הריטב"א דדוקא בלא ילדה כלל כופין, אבל בילדה ולד קיימא אפילו אחד, אין כופין, ומכ"ש בזמן הזה דאיכא חרגמ"ה שלא לגרש בע"כ.

ובאבני נזר [84] באשה המסתכנת בלידה והרופאים מזהירים אותה שתשתה כוס של עיקרין ובעלה טרם קיים פו"ר שיש לו רק ג' זכרים, כתב שאין איסור בזה דאינה מחוייבת לסכן עצמה וכו'. ועיין באוצה"פ שם עוד תשובות בדבר. ובספר ימי יוסף סי' ו [85] באשה המסתכנת בלידה. כתב דדבר פשוט מאד: שאם יאמר הרופא שאשה זו עומדת להסתכן בלידה טפי משאר נשים דעלמא דשריא לשתות כוס של עיקרין, וסומכין בזה על הרופא ואפילו הוה נכרי וכו'. שהרי אפילו באיש שרי אפילו לסרסו בידיים משום חשש פקוח נפש

כמ"ש בזרע אברהם בשם הריטב"א, וכ"ש שתיית כוס עיקרין דאיסורו אינו אלא מדרבנן וכו', ומה גם שהרי אפילו בלי שום טעם שרי לאשה לשתות כוס עיקרין אפילו לכתחלה כמ"ש הב"ש, עכ"ל.

מניעת הריון

1. במקום שאין סכנה או חשש סכנה. ברור שאין כל היתר להשתמש באמצעי מניעה כשסיבת המניעה היא מצב הכלכלי של המשפחה, תכנון ילדים (מתי וכמה) וכדומה. ועל אף שברור שמסיבות פקוח נפש או חשש פקוח נפש להאם יהיה מותר לה להשתמש באמצעי מניעה. אל לה לעשות כן ללא הוראה מפורשת והדרכה מפורטת ממורה הוראה מובהק. וכש"כ כשטעם המניעה היא מחלה גופנית או נפשית שאין בה חשש סכנה, אך מהווה סבל גדול לאם, שעליה לשאול שאילת חכם.

כותב הברכ"י [86]: ואם כבר קיים פריה ורביה ואשתו הרשתו למנוע עונתו, מותר, כמ"ש לקמן סי' עו והוא מדברי הרמב"ם פט"ו דאישות, ע"כ. ואחרי דיון בדבר מסכם הברכ"י וכותב: לכן נראה דלק"מ דאם קיים פו"ר אין חייב לבעול בכל עונה, אבל משום לערב אל תנח תסגי לעתים רחוקות ואין צורך בכל עונה. וקרא הכי כתיב, ולערב אל תנח ירך, שלא יניח לגמרי, וכל שנאמרה פקידה באשה בין הפרקים והנחם רחוקים, אל תנח קרינן בה ומקיים מצוה מדברי סופרים, והיינו דקאמרי הרמב"ם ומרן דאם לא קיים פו"ר חייב בכל עונה, אבל אם קיים אינו חייב בכל עונה, לא משום פו"ר דכבר קיים ולא משום עונה שכבר מחלה וכו', אבל אה"נ דמשום ולערב אל תנח מחייב בעת מן העתים כאשר יעלה ברצונו בעת מן העתים ולא בכל עונה. עכ"ל.

ונראה מדבריו שמותר לעשות כן ללא טעם רפואי של סכנה או צער גדול, אלא אפילו מטעמי נוחיות, פרנסה, וכדומה מותר להימנע (אך לא לגמרי) מתשמיש אם שניהם מסכימים. אך ברור שכל זה רק מותר אם לא בא ע"י מניעתו להוצאת ש"ז לבטלה.

וכותב בשו"ת חלקת יעקב [87]: אך גם במקום שאין סכנה, רק עיני הדיין רואות שמחפשי ההיתר אינם לסיבת להשפיר ולהנעים את החיים וגם לא להקל מעצמם עול גידול בנים, רק המצב הוא כזה דיוכל לצמוח מזה סכנה או ספק סכנה, עיין תשובת רעק"א סי' ס ז"ל: בהאי דשבת מה ע"א כדאי רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק פי' רש"י סכנה, והרי בסכנה או ספק סכנה אפילו איסור תורה נדחית, ומאי צריך לסמוך על ר"ש, אע"כ דאין כאן עתה בגדר ספק סכנה להתיר איסור בשביל זה, אלא כיון דעל צד הירחוק הסתעפות סכנה, מקרי שעת הדחק וסמכו אר"ש. עכ"ל. וכן בני"ד, אם עיני הדיין רואות שיש שעת הדחק בגדר כזה, ודאי שיש להתיר כדורים כאלו (גלולות) דזה קילה עוד יותר משתיית כוס עיקרין דשם יש עוד חשש דסירוס באשה וכו'. וכן דיין כשבא שאלה זו לפניו. יזכור מאמר הגמ' סנה' ז ע"א, לעולם יראה דיין עצמו כאילך חרב מונחת וכו', כי לחדא גיסא איבוד נפשות הילודים ולאידך גיסא לפעמים הסתעפות סכנה וכו', עכ"ל.

אך מובא בשם החזו"א [88], שאחרי לידה [89] מותר להשתמש בכל אמצעי המניעה אפילו כיפה כדי להרחיק את הכניסה להריון לששה חדשים עד שנה אפילו אם אין לאשה שום סיבוכים רפואיים מיוחדים. כי תכיפות הלידות גם נחשבת לספק סכנה.

ואם עדיין לא קיים מצות פריה ורביה אך יש קושי רב מבחינה פיזית או נפשית של האשה. כגון אחרי לידות תכופות (של בנים או בנות בלבד). אחרי לידת תאומים או שלישיה. וכדומה, שמעתי מהגרש"ז אוערבאך שליט"א: שיש מקום להתיר הרחיקת תשמיש או איחור בטבילה, ואם זה לא ניתן או אינו מספיק, אז אפילו ע"י אמצעי מניעה, כגון גלולות. אך כל זה רק לתקופה קצרה בלבד ולפי ראות עיני המורה הוראה, עכ"ד.

וכ"כ השו"ת מנחת יצחק [90] שאשה הסובלת מחולשה, תשישות ועייפות וכיו"ב, אפשר להתיר לזמן מוגבל להשתמש בגלולות למניעת הריון לפי ראות עיני הפוסק. אך אם לא קיים עדיין הבעל מצות פו"ר, אין להתיר שימוש בגלולות למניעת הריון, אלא אם ההריון עלול לסכן את חיי האשה. עכ"ל. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: מסתבר שרק לזמן מוגבל שפיר מותר להשתמש בגלולות אפילו אם אין החשש כ"כ גדול עד כדי "סכון חיי האשה", עכ"ל.

וכ"כ האג"מ [91] וז"ל: ודאי מצד איסור זרע לבטלה ליכא (בשימוש בגלולה), ואם קשה העיבור לפני האשה מצד חולי ואף אם רק מצד חולשה בעלמא כשהוא יותר מבסתם נשים, יש להתיר מצד זה אף בלא קיים עדיין פו"ר, אם היא חלושה, לחכות איזה זמן קצר עד שתתחזק גופה, וכ"ש כשקיים פו"ר שיש להתיר לחכות גם עד שלש שנים עד שתתחזק. ואם היא אשה חולה, אף שלא תסתכן מזה אלא תחלה ביותר, מסתבר דבקי"ם פו"ר תוכל לבטל באופן זה אף לגמרי, דבשביל מצות שבת אין האשה משועבדת לבעלה להתחלות מזה, אבל היה מחוייב לגרשה אף קודם עשר שנים מכיון שאינה רוצה להתעבר מצד החולי, ובשביל שבת הא אינו מחוייב לגרשה וממילא כיון שאינה משועבדת לבעלה, רשאה לבטל כדי שלא להתחלות ביותר, עכ"ל.

וכן מתיר הציץ אליעזר [92] ע"י לקיחת גלולות. ובשו"ת אחר [93] כותב להתיר ע"י שימת התקן תוך רחמי וזה עדיף משימוש בדיאפרגמה (וחזר בו ממה שכתב בשו"ת הקודם אחרי ששמע דעת הרופאים לגבי הבטחון וסיבוכים של האמצעים האלה).

וראיתי תשובת הגר"מ פיינשטיין ז"ל [94] שנשאל על אשה שילדה שלה הבכורה בת ג' שנים חולה בלוקמיה (סרטן הדם) ואף שהיא בבית החולים היא צריכה לאמה מצד קטנותה. אם מותר לאמה לעשות דבר למניעת הריון. וכותב הגאון ז"ל: הנה אף שהוא טעם גדול לכאורה אם לא היה אפשר ממש אלא בהאם שתהיה אצלה, אבל הא מסתבר שבקטנות כאלו דבנות שלש אם מתרגלות להיות עמהן אף איזו נערה סגי. וברי עד שתתעבר ותהיה כבר מעוברת כחמשה חדשים שיהיה קשה להאם להיות עם בתה החולה בבית החולים, יכולה ליקח עמה נערה להרגילה עם כתי הקטנה להשאר עמה. שלכן איני רואה שום טעם להתירה לשמש במוך וכדומה. אף ברשות הבעל, מכיון שלא קיים מצות פריה ורביה שהרי אין לו עדיין בן, שהוא מצוה רבה וחובה גדולה. ואף לאחר שהיה לו גם בן שקיים פו"ר ג"כ קשה להתיר בשביל זה שהיא מניעה מלידת בנים ובנות שאיכא מצות שבת. דמאחר שיכולה להרגיל עמה איזו נערה וכו', לא שייך להתיר לאשה זו לשמש במוך אף שיבטל משבת וכו'. ולכן נראה שאסורה לשמש במוך וכדומה, וגם לא ליקח איזה סמים לזה. עכ"ל.

וכ"כ המנחת יצחק [95] בדבר זוג שיש להם חמשה ילדים, והולד האחרון חולה, והרופאים יעצו להאשה שלא תתעבר עוד בקרוב כדי שתוכל להתעסק כראוי עם הילד החולה, כי לדעתם טפול האם עם הילד יכול להשפיע הרבה לשיפור התפתחותו, גם שאר הילדים קשה מאד טיפולם ואין בידי הזוג להשיג עוזרת. ונשאל אם יש היתר לעשות דבר מה למנוע הריונה למספר שנים. וכתב דכבר מבואר בגדולי האחרונים דאין להתיר לעשות דבר למניעת הריון משום טרדות גידול בנים או מפני צרכי בית בחסרון בטחון לפרנסה.

2. במקום שיש סכנה או חשש סכנה. ברור שמעיקר הדין מותר להשתמש כאמצעי מניעה אם ההריון או לידה מהוה סכנה או חשש סכנה לאם. אך קיימים כמה אמצעי מניעה ובכל מקום צריך שאילת חכם.

האמצעים העומדים לרשותינו היום הם: (א) דיאפרגמה עם משחה, (ב) התקן תוך רחמי, (ג) גלולה (כמעט ולא משתמשים בה בנשים מעל גיל 35 שיש להם ילדים כבר כשהשימוש בהם יהיה מעל 6 חדשים), (ד) קשירת החוצרות. שימוש במשחה או קצף בלבד גם אפשרי אך יעילותו נמוכה, וה"ה שיטת מדידת החום שהיא בכלל לא שיטה בטוחה. מבחינת הבעל יש אפשרות של לבישת נרתיק על האבר או קשירת שבילי הזרע. ובע"ה נדון על כל אחד מהאמצעים האלה בנפרד.

(א) דיאפרגמה עם משחה. קיימת מחלוקת גדולה בין הפוסקים לגבי שימוש במוך המוזכר בגמרא" ו במיוחד שימוש בו בזמן תשמיש. בשו"ת רעק"א [97] דן בשימוש במוך לפני התשמיש ואוסר אפילו במקום סכנה. וכן אוסר השו"ת בנין ציון [98] וכותב דטעמא דרבנן דאמרי בגמרא שם, ג' נשים דמשמשות כדרכן

ומן השמים ירחמו, ולא חיישי לספק פקוח נפש הוא משום דכלל זה דאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ואין הולכין בפקו"נ אחר הרוב הוא דוקא בשיש ודאי סכנת נפש לפנינו, כגון בנפל עליו הגל, דאז חוששין אפילו למיעוטא דמיעוטא, אבל בשעתה אין כאן פקו"נ רק שיש לחוש לסכנה הבאה אח"כ, בזה אזלינן בתר רובא וכו'. וכן פוסקים השו"ת חת"ס [99], השו"ת אב"נ [100], הבינת אדם [101], הבן איש חי [102], השו"ת בית יצחק [103] והשו"ת שו"מ [104]. אך יש גם המתירים במקום סכנה, והמה הצמח

צדק [105], התורת חסד [106] (רק אחר שיסכים הרב השואל להתירא ובתנאי שהאיש כבר קיים מצות פו"ר), האמרי יושר [107], השו"ת אחיעזר [108], השו"ת מחזה אברהם [109], השו"ת זקן

אהרן [110], השו"ת דברי מלכיאל [111], השדי חמד [112], הערוך השולחן [113], המרחשת [114].

החזו"א [115] והשו"ת אג"מ [116]. ועיין גם במהרש"ם [117], שו"ת דובב מישרים [118] ושו"ת חלקת יעקב [119]. ועיין באריכות באוצה"פ [120] ובאנציקלופדיה תלמודית [121].

ובלבושי מרדכי [122], אחרי שדן בענין שימוש במוך בשעת תשיש במקום חשש סכנת נפשות, ומסיק דלא אמר בזה לא איסור ולא היתר, כתב אבל מה שנותנים הרופאים כלי מתכת בפי הרחם לעכב ההריון, זה ודאי אין להתיר דהוה ממש על עצים ואבנים, ושם בסו"י קנו כתב בענין זה דעל ידי כלי מתכות בין שהוא של כסף או שאר דברים קלים, דהוי כעל עצים ואבנים ממש, לא ראיתי בשום ספר להתירו [123] אך בשו"ת אג"מ [124]. לאחר שעלה להתיר במקום סכנה שתשיש במוך בשעת תשיש, כתב דגומי שמכנסת לתוך רחמה (כנראה הכוונה לתוך הפרוזדור ומסביב לפתח הרחם), פשוט שהוא כדן המוך שיש להתיר, דכיון שהוא בתוך רחמה הוא דרך תשיש. ובמהרש"ם [125], אחרי שהאריך להתיר שימוש במוך במקום סכנה, כתב בפרט לפי מה ששמעתי דבזמנינו נותנים הרופאים לנשים כאלה כמין כיסוי של גומי דק וכו' שמכסין בו פי האם והוא המקור, מסביב שלא יקלוט הזרע. וא"כ התשיש כמו בשאר נשים, אלא דכמו דבמעוברת סגור פי המקור ה"נ בזה, ואינו דומה כלל למשמש בתוך דהוי כמשליך זרעו על המוך. משא"כ בנ"ד, ויש לפרש דכו"ע מודו להקל במקום סכנה וכו', עכ"ל. גם בשו"ת מהר"ש ענגיל [126] כתב דאם אמנם דבנתינת מוך קודם תשיש רבו האוסרים, אך נתינת גומי שרי טפי מנתינת מוך וכמ"ש המהרש"ם, ויש לסמוך על כל הני צדדים להתיר במקום סכנה ועיגון כנ"ד. וכ"כ גם בטהרת ישראל [127] בהסתמך על המהרש"ם. וכ"כ ההר צבי [128] דקבל מהגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל שהורה הלכה למעשה שהאשה מותרת לעשות מעשה לעכב את ההריון כעצת הרופאים (במקום חשש סכנה) וסיים. וכבר הורה זקן. ועיין בשו"ת מנחת יצחק [129] שכתב דמ"ש המהרש"ם דזה עדיף ממוך צ"ע וכו'. עכ"ל. [וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: לא ידעתי למה צ"ע, הרי יפה כתב המהרש"ם דלא דמי למוך הואיל והתשיש הוא כדרך כל אדם. ואדרבא לענין משחה יש לדון. דכיון שהזרע נשפך על דבר שקוטל את הזרע, יתכן דאין זה חשיב כדרך כל אדם ודומה קצת למוך אע"ג שהשפיכה היא על הבשר, עכ"ל]. עוד ממשיך המנחת יצחק: וע"כ אם נתברר שהאמת בפי הרופאים שיש סכנה ודאית. יש מקום להקל על ידי האמצעות הנ"ל, ורק בתנאי להזהר שלא תעשה כן אחרי שתתפא וכו', שההיתר יהיה רק על שנה אחת ואח"כ תדרוש עוד הפעם אצל הרופאים ותשאל שאלה (שאלת חכם), וגם דוקא שלא בזמן טבילה וסמוך לוסתה (דרוב נשים מתעברות דדמי למאבד הזרע בידים וכמ"ש המהרש"ם באו"ח סי' תרו) ותוכל להסתיר ממנו זמן טבילתה וכו', עכ"ל. [וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: כלומר לא לקיים מצות עונה בליל טבילה, עכ"ל]. וממשיך המנחת יצחק: וכל זה לדינא, אבל למעשה מחמת חומר הענין אינני רוצה רק להיות סניף לאריות וכו', ע"ש. ובשו"ת משפטי עוזיאל [130] מתיר במקום סכנה או ספק סכנה, אך רק למי שקיים מצות פו"ר, אבל מי שלא קיים מצות פו"ר חייב להוציא את אשתו זאת. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר [131].

ובשו"ת אחר כותב הציץ אליעזר [132] בסיכום: אשה שההריון והלידה סכנה לה ויש לאחוז באמצעי מניעה שהאשה לא תיכנס להריון והבעל... בא לשאול אם מותר להם לחיות בדרך המוצע להם, אין להורות להם שיתגרשו עבור כן או שהבעל ימנע את עצמו מלחיות אתה עד שתתפא אם נותן זמן קצוב לרפואתה, אלא רשאית האשה לעשות הפעולה הנדרשת והבעל מותר לו לחיות אתה. אולם נקיטת הפעולות צריכות להעשות בדרך של הקל קל תחילה כל שאין עיכוב מבחינה רפואית ליעילות הפעולה, או בריאותית וכו'.

ועיין בדברינו שנשמת אברהם חיו"ד [133] לגבי הפסק טהרה.

ב) התקן תוך רחמי. מתיר הציץ אליעזר [134] במקום סכנה להאשה מההריון והלידה, אך האג"מ [135] אוסר וע"ש טעמיו, וביניהם: שרובא דרובא רואות דם ממש מעט וכו' ואסור להשתמש בה מאיסור החמור דנדה, עכ"ל.

ועיין בדברינו בנשמת אברהם חיו"ד לגבי הפסק טהרה [136] ולגבי טבילה [137].

ג) גלולה. מתיר החלקת יעקב [138] בסכנה או ספק סכנה. וכותב האג"מ [139]: ודאי מצד איסור זרע לבטלה ליכא ואם קשה העיבור לפני האשה מצד חולי ואף אם רק מצד חולשה בעלמא כשהוא יותר מבסתם נשים, יש להתיר מצד זה וכו' (עיין המשך דבריו המובאים לעיל "במקום שאין סכנה" הערה 91). אך מזהיר מאד הגאון ז"ל מלקיחת הגלולה בגלל בעיות של דימום ובגלל הסיבוכים הנגרמים על ידם, וכותב שם שהם אסורים מצד סכנה (ולמעשה הסכנה היא קטנה מאד). והציץ אליעזר [140] והמנחת יצחק [141] מתירים לקיחת הגלולה לאשה שסכנה לה להיכנס להריון.

הגלולה המוכרת הנמצאת בשימוש זה הרבה שנים, מורכבת משני הורמונים ובעיקר מונעת הבייץ ע"י דיכוי של אותם חלקים במוח האחראים על תהליך הבייץ. אך לאחרונה קיים עוד סוג של גלולה שמכילה רק הורמון אחד ופעולתה לשנות את אופי של הרירית בצואר הרחם כך שהיא נעשתה סמיכה ובלתי חדירה לזרע. ואמנם, אפילו לדעת הפוסקים (המובאים לעיל) שאסור להשתמש במוך לפני תשמיש ויש בזה איסור הוצאת זרע לבטלה וכאילו שופך על עצים ואבנים, זהו רק כשישנו דבר ממשי שחוצץ, כגון מוך, ולא כשהחסימה היא תפקודית בלבד, וממילא אין הבדל בהלכה בין שני סוגים אלו של הגלולה. ועיין לעיל מה שכתבנו בשם המהרש"ם (הערה 125) שמבדיל בין משמשת במוך דהוי כמשליך זרעו על המוך ובין מעוברת דפי המקור סגור. והסכים אתי הגרש"ז אויערבאך שליט"א.

ועיין בדברינו כנשמת אברהם חיו"ד [142] לגבי בעיות דימום והפסק טהרה.

ד) קשירת החצוצרות. עיין באוצה"פ [143] בשם תשובת מהרי"ץ הורוויץ (ספר היובל להר"י רוזנהיים עמ' קיא) דבמקום חשש סכנה יש להתיר ע"י ניתוח; וכן מובא שם בספר עזרת נשים (סוף הלכות מניעת הריון עמ' שטז) שכתב עפ"י דברי הרי"צ הורוויץ הנ"ל דה"ה לניתוח קל שעושים הרופאים למנוע ההריון ע"י קישור השפופרת של הביצים אשר יכולים לחברה שוב אח"כ עוד הפעם להרחם ותהיה בת בנים (זה נכון בכ"כ - 20 אחוז). ושם התיר בזה בחשש שהבנים שנולדים לאשה זו הם חולים. וכותב הציץ אליעזר [144]: פעולות רפואיות לעקרות תמידית מתחלק לשתיים. אם הפעולה היא בדרך שלא יוכלו להחזיר לה עוד כושר הלידה וכו' אזי צריך שיעשה זאת דוקא בידיעת בעלה ואם הבעל לא קיים עדיין פריה ורביה הרשות בידו לדרוש גט פטורין וכו'. ואם הפעולה היא בדרך שיוכלו להחזיר לה כושר הלידה וכו', אזי אין הכרחי ידיעת הבעל לכך. וכתב לי מו"ר הגרי"י נויבירט שליט"א: יל"ע טובא, דאיך יתכן שהאשה עושה כבשלה, הלא משועבדת היא לבעלה, ואיך יתכן שלא תודיע על כך לבעלה, עכ"ל. ועיין להלן בסוף שו"ת האבני נזר (הערה 177).

ובשו"ת אחר [145] באשה שהריון מסכן אותה ואינה יכולה להשתמש בדרכי מניעה אחרים, מתיר הציץ אליעזר קשירת החצוצרות, אך כותב דלרווחא דמילתא. אם ישנה אפשרות יש להדר שיעשה זאת רופא עכו"ם. וכן הוא כותב בתשובה נוספת [146]. וכן ראיתי בשו"ת חשב האפוד [147] שמתיר באשה כזאת כאשר כל האמצעים למניעת הריון אין בהם בטיחות גמורה, ודעת הרופאים שיש לעשות לה ניתוח שלא תוכל להתעבר.

הלום ראיתי שכותב הגר"מ פיינשטיין ז"ל [148]: בדבר אשה שסכנה לה להתעבר באופן שמותרת לשמש במוך שהתירו רבותינו האחרונים וגם אני הארכתי בתשובה [149]. אבל היא אשה כזו שאי אפשר להניח בגופה הראבער שסותם פי הרחם. שלכן אומרים הרופאים שצריך לסרסה וכו'. מ"מ באשה כזו יש לה ליקח הפילן (גלולה) ובחודש הראשון תהיה לבושה כל הזמן באופן שאם יצא דם וכו'. ומצד חשש סכנה שהוא לא שכיח וכו', ובכל אופן למעט זמן באיזה חדשים ליכא בזה סכנה ותשמש בזה ואין להתיר סירוס. אבל אם תראה מזה דם שאין זה עצה לפניך לשמש עם בעלה שנמצא שהיא כעגונה שהרי גם כשיגרשנה לא תוכל להנשא לאחר וגם מצינו

שגרושין כשהוא בעל כרחה נמי קורא הגמרא בגיטין דף כו בלשון מעגן ומותיב לה, וכן בלא זה הא התורה אסרה בלאו כשמגרע עונתה, ומפורש בכמה מקומות שהוא צער הגוף גדול וכו', מ"מ משמע דהוא צער גדול ביותר וכו', ויש עכ"פ לסמוך על רבותינו הראשונים שהם ודאי גם רבותיו של רבינו הגר"א והם גם רבים לפי מה שידוע לנו, בשעת הדחק כזה שהוא מעין עיגון והתורה מעידה שהוא צער גדול מאד אף לפי שעה, וגם צער הבעל גדול מאד שגרושין הוא דבר היותר רע לאדם, ובפרט כשיש לו בנים וכו'. ואין להחמיר בסתמא יותר מאיסורי שבת דרבנן שמותר במקום צערא דגונח ובמקום הפסד כדאיתא בכתובות דף ס. וזה שהחמירתי בתשובתי הוא משום שלפניה היה עצה להשתמש במוך כמפורש שם, עכ"ל.

עוד כותב הגאון ז"ל [150] לגבי סירוס לאשה: באופן שע"י ניתוח שני יש לתקן שתהיה כמתחילה וכו', אבל ברור לע"ד שבין אם קושרין כפי שנשמע בין אם חותכין כפי שמסתבר יותר, נחשב סירוס ואסור (במקום שאין סכנה) מאחר שא"א שיוחזר כמתחלה בלא ניתוח, עכ"ל.

ה) לבישת נרתיק ע"י הבעל. בשו"ת אחיעזר [151] בנדון אשה אשר לפי דברי הרופאים נשקפת סכנה לחייה אם תתעבר, נסתפק אם מותר לשמש בנרתיק שיהיה נתון על אברו לקלוט הזרע אל תוכו, אולי אין זה כדרך כל הארץ וכו', ועכ"פ י"ל דאיסור תורה ליכא ואינו אלא מדברי סופרים ומשום מצות עונה היתרו כמ"ש הרא"ה בשטמ"ק כתובות דף לט, והנני מסכים עם הרב השואל להורות היתר בדבר (ועיין בשו"ת בית יצחק [152] דמשמע מדברי ר"ת [153] דבקי"ם פריה ורביה שוב לא מוזכר על השחתת זרע, אלא שגוף הדין צ"ע דנהי דקיים פו"ר מ"מ הרי מדרבנן חייב לישא אשה משום בבקר זרע זרעך וגו' א"כ אסור בהשחתת זרע. ובאות ז שם כתב השו"ת אחיעזר דלר"ת אין איסור השח"ז במי שקיים פו"ר אלא מדרבנן. וכן הוא להדיא בתוס' הרא"ש נדה יג ע"א. אולם הרמב"ן [154] חולק על עצם הדין של ר"ת וסובר דגם נשים מצוות על השח"ז. ובחידושי הר"ן שם סיים והרי אפילו מי שקיים פו"ר ורשאי מן התורה לבטל, אסור הוא בהשחתה [155]). ובשו"ת אג"מ [156] אם כי דחה לסברת אחיעזר דדין זה תלוי במחלוקת הראשונים דלשיטה ששימוש במוך הוא כעל עצים ואבנים ומ"מ היתרו דכיון שהוא לצורך מצות עונה אין זה לבטלה, יש מקום להתיר בני"ד בכיס שלובש האיש קודם התשמיש, דנהי שהוא כעל עצים ואבנים, מ"מ כיון שמקיים בזה מצות עונה הוא לצורך באשה שיש בה סכנה להתעבר ולא לבטלה ומותר כמו במוך, אבל לשיטה שהיתר מוך הוא משום דהוא דרך תשמיש, מסתבר שאסור לשמש בכיס, דהוא ודאי כעל עצים ואבנים וזה לא הותר לשיטה זו, ועפ"ז מסיק דאם האשה יראה לסמוך על מוך או גומי שמכנסת לרחמה, יש מקום להתיר גם בכיס שלובש האיש, כדהתיר באחיעזר אבל לא מטעמיה וכו', דכדאי הם רוב הפוסקים (שדעתם כשיטה הראשונה) לסמוך עליהם בשעת הדחק גדול ועינוי נפש כזה וגם במקום עיגון ועשיית שלום בין איש לאשתו, אך יתיישב בזה עם אחד מגדולי הדור. וכן מתיר במקום סכנה הציץ אליעזר [157] באופן זמני ולזמן קצוב.

אך אסור השבט סופר [158]. ובמהרש"ם [159] כותב בנדון אשה שלדברי הרופאים אם תתעבר תמות וכבר נסתה למנוע ההריון ע"י גומי ולא הועיל והרב השואל צדד להקל שימוש ע"י שהבעל ילבש כיס של גומי על אברו משום דהוי פקוח נפש שדוחה כל האיסורים, והשיב לו דבנ"ד גרוע ממוך, דהתם שופך זרעו בתוך גוף הרחם, אלא שנפל על המוך, משא"כ בנ"ד שמוציא זרעו בתוך כיס וכו' הוי הוצאת זרע לבטלה. לכן ח"ו להקל בזה והמקיל עתיד ליתן את הדין וכו'. ובדובב מישרים [160] מביא את המהרש"ם הנ"ל וכותב דידוע רב חילו ותוקפו מהגאון הזה בכחא דהתירא, ואם הוא ירא להקל, ע"כ גם אני ירא להקל בזה. וכן אסור בשו"ת מהר"ש ענגיל [161]. ועיין גם ברשימה של פוסקים האוסרים באוצה"פ [162].

ו) קשירת שבילי הזרע של הבעל. עיין לעיל סק"ח ד"ה בין באדם. וכותב השו"ת אג"מ [163] על הניתוח בגיד כדי שלא יהיה לו עוד זרע מחמת שנולד לו שני בנים האחרונים עורים, פשוט שאסור וכו' ע"ש. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: צ"ע דהרי גם נאסר משום פצו"ד, עכ"ל. ועיין באג"מ שם [164] על סירוס זמני באיש ע"י זריקת תרופה בגופו, שכותב שמותר כיון שיעכור זה ממילא בלא שום רפואה כעבור ששה חדשים, וסירוס לזמן אינו בלאו דסירוס.

ז) עדיפות שיטה אחת על חברתה מבחינת ההלכה. עיין בשו"ת ציץ אליעזר [165] שמעדיף במקום ראשון את הגלולה ואחריה הדייפראם, שימוש בהתקן תוך רחמי, פעולות רפואיות לעקרנות תמידית באשה (ע"י ניתוחי הרלבשת כיס נרתיק על אבר הבעל. ועיין שם עוד הרבה פרטי דינים. אך בשו"ת אחר

[166], אחרי ששמע דעת רופאים על בטיחות השיטות ועל סיבוכיהם, העדיף את השימוש בהתקן תוך רחמי מעל השימוש בדיפראם.

(ח) מה נקרא סכנה כדי להתיר שימוש באמצעי מניעה.

1) מחלות שונות. ישנם מחלות שונות ומצבים שונים בהם יש סיכון, באופן זמני או תמידי. לאשה להיכנס להריון. בכולם צריכים לקבל פרטים מדוייקים מהרופא המומחה ואח"כ לשאול שאילת חכם.

2) אחרי ניתוח קסרי. ברור שאחרי ניתוח קסרי יהיה מסוכן לאשה להיכנס מיד להריון ובדרך כלל מומלץ על הרחקה של כחצי שנה עד ההריון הבא, ועליה לשאול שאילת חכם. אך גם ברור שכל מקרה ומקרה יצטרך בירור ופסק דין לחוד, כי הדבר תלוי בבריאות האשה, באם היו סיבוכים אחרי כן, בסיבה או סיבות שהיא היתה זקוקה לניתוח וכו'. אין, באופן עקרוני, הגבלה למספר הניתוחים שאשה יכולה לעבור והדבר תלוי במצב הצלקת של הרחם בזמן הניתוח אם אפשר להתיר לה להיכנס שוב להריון.

וכותב האג"מ [167] לגבי אשה שאחרי שלשה ניתוחי קסרי : שלדברי הרופאים תהיה אסורה להתעבר כל ימיה יותר, שלכן מיעץ לעשות בזמן הלידה דולד זה (השלישי) סירוס גמור או רק לתפור הטופס שדרך שם נכנס הזרע להרחם. לע"ד סירוס אסור אף שהוא סירוס נקבה, דהיתר פקוח נפש לא שייך על זה דאין הכרח שיעסקו בתשמיש דאפשר להם לפרוש זה מזו. ואף שמתירין לשמש במוך אף שהוא איסור הוצאת זרע לבטלה שהוא איסור יותר חמור כשאכא חשש סכנה להתעבר וכו'. אבל בשביל חשש סכנה יש להתיר להשתמש במוך. ואם היה אמת כדברי הרופא שתהיה אסורה מצד הסכנה להתעבר כל ימיה, תהיה מותרת כל ימיה שתהיה ראויה להתעבר להשתמש במוך (דיאפרעם בלע"ז). אבל אני חושב שהרופא מפרז על המדה במה שאומר שלעולם לא יתרפא הרחם בטוב וכו' ולא סגי בג' שנים כמתחלה שהיו רק ב' פעמים (חתוכים ברחם) תהא מותרת בשש שנים להשתמש בהמוך ואחר שיעברו השש שנים, אם עדיין תהא ראויה להתעבר לפי שנותיה. צריך לשאול מעוד רופא מומחה כענינים אלו ושיש לסמוך עליו, אם גם הוא יאמר שעדיין איכא סכנה לפניה להתעבר. תהיה מותרת בכל הזמן שראויה להתעבר, וטוב שתשאלו אז עוד הפעם. עכ"ל.

3) אחרי ניתוחים אחרים. שוב תלוי על סיבת וטיב הניתוח ועל מצבה של האשה אחרי כן.

4) טירוף הדעת ודכאון. מובא באוצה"פ [168] שהבנין דוד סי' סח בנדון אשה שבשעת לידתה יצאה מדעתה ואחרי שהוטב לה אסרו עליה הרופאים להתעבר עוד הפעם כי באם תתעבר תחזור לה מחלתה, כתב דבשו"ת פרי הארץ ח"ג יו"ד סי' ב העלה שחולה שגעון מקרי חולה שיש בו סכנה. דכיון דאין לו דעת, פעמים שמסתכן להרוג את עצמו וכו'. ויש לברר היטב אצל שני רופאים מומחים זה שלא כנגד זה, ואם יאמרו שהיא בסכנה, המיקל יש לו לסמוך על גדולי הפוסקים המתירים במקום סכנה אף לפני תשמיש (להשתמש במוך) וכו', וגם נכון שהיתר יהיה רק על שנה אחת ואח"כ תדרוש שוב ברופאים.

ובלבושי מרדכי [169] הביא גם מהפרי הארץ ומהאדמת קודש דטרוף דעת הוה בכלל סכנת נפשות ועל פי זה מסיק דדין זה תליא בפלוגתת הפוסקים אי מותר (במקום סכנת נפשות) לשמש במוך בשעת תשמיש או דוקא לאחר תשמיש.

ובמנחת יצחק [170] לענין היכא דהעיבור מסכן אותה בטירוף הדעת אם נחשב בכלל סכנה, וכתב דנראה דזה בכלל פקוח נפש, וכ"כ בשו"ת חבלים בנעימים [171] לענין חולה שוטה שאם יתענה יחזור לשטותו. פטור מלהתענות ביוהכ"פ, וגם שמא ע"י טירוף הדעת יזיק עצמו או אחרים וכו' ע"ש. ועיין שם באוצה"פ.

ובשו"ת אג"מ [172] בדבר אשה שנשתטית בשתי לידות והרופאים אסרו עליה להתעבר עוד פעם, כתב ששטות הוא ענין סכנה לא רק לעצמה אלא גם להילדים הקטנים, שאף מי ששטותו אינו לעשות

רע, אפשר להתהפך שתוצה לעשות רעה לעצמה ולהילדים ח"ו. ואי אפשר להעמיד שומרים על זה. ולכן יש להתיר לה לשמש במוך מכיון שהחזקה שתי פעמים שיצאה מדעתה אחר הלידה ובקושי גדול נתרפאה.

ואמר לי מנהל מחלקה פסיכיאטרית (לא דתי) שהיום אפשר לטפל באשה כזאת עם סיפור של דכאון וטירוף דעת עד כדי נסיון התאבדות בעבר אחרי לידה, וניתן למנוע ברובן הגדול התקף חוזר של דכאון אחרי לידה ואין הוא רואה שום סיבה מבחינתו לאסור על אשה כזאת להיכנס להריון. אם כך הדבר, לכאורה מסתבר שאין איסור לאשה כזאת להיכנס להריון. אם כך רצונה ואין זה נקרא מכניסה את עצמה לסכנה, כי הלא אפשר למנוע את הסכנה ברובן הגדול. מאידך, אם היא איננה רוצה להיכנס להריון מתוך פחד מהתקף של דכאון וכו' על אף הטיפול, מסתבר שיהיה מותר לה להשתמש באחד מדרכי המניעה (לפי מורה הוראה) ואין הבעל יכול לכופ אותה למצוה, והסכימו אתי הגרש"ז אויערבאך שליט"א ומו"ר הגרי"י נויברט שליט"א.

5) סכנה להולדת ילדים חולים. עיין במנחת יצחק [173] באשה שמחמת חולי נשארה חלושה ואחרי שנולדו לה שני ילדים בריאים נולדו לה שתי בנות במחלת לב שאחת כבר מתה, ויש חשש שזה מחמת חולשת האשה, אחרי שדן בנ"ד אי יש לחוש לתורשת המחלה ובדעת הפוסקים, כתב: דבנ"ד אישתני לטיבותא שכבר אתחזקה ג"כ לילד ילדים בריאים. ובענין למנוע הריון ע"י שימוש במוך, הרי דהלבושי מרדכי מהדו"ת סי' סח נראה בפשיטות דאין להתיר בשביל לידת ילדים חולים וכ"כ בתשובת אפרקסתא דעניש סי' קסט. ואף שראיתי בספר עזרת נשים הל' מניעת הריון הביא בשם מנחם משיב סי' יח להתיר במקום שיש חשש שיוולדו בנים חולים ובעלי מומים, ע"י סירוס דוקא דהוא קל משימוש במוך. ושם הוסיף דכ"ש שיש להתיר ע"י קישור או חתוך שפופרת של ביצים וכו', אולם אף לזה הרי יש לדון מטעם המבואר למעלה בנד"ד (שהולידה גם בנים בריאים) ואני מיראי ההוראה בזה, עכ"ל של המנחת יצחק. ובשו"ת אג"מ [174] בדבר אשה אשר לאחר שנולדו לה מבעלה בן ובת בריאים נולדו לה שני בנים חולים ולפי דברי הרופאים יש לחוש שגם שאר בנים שיוולדו לה יחלו במחלה זו ושלפי הטבע לא יחיו רק כשתי שנים, כתב שאסורה לשמש במוך אף להמתירין במקום סכנה להאשה, כיון דבכאן אין לה סכנה ולהולד הא יותר טוב לו שנולד משלא נולד בכלל, דהא הנוולדים באין לחיי עולם הבא משנולד, ולחד מ"ד אף משנזרע, בסנה' קי וכו'. ולכן אף שיש מזה צער גדול להאב ולהאם וטרחא גדולה, אין להתיר אף להמתירין (במוך) (ועיין לעיל סי' א ס"ק א). אבל לענין המשיחה בסם שאין דבר חוצץ בין הזרע שלא יכנס להרחם רק שנוטל בזה כח ההולדה שיש בהזרע. מסתבר שאינו אלא ככוס של עיקרין וממילא עדיף מכוס של עיקרין, דאף שאסור לאיש הוא משום דכיון שנעקר ממש דמי לסירוס וכו'. ואף למהרש"ל ודעימיה שדוקא ביש לה צער, אין לך צער גדול מזה שודאי יש להתיר אף בכוס של עיקרין ממש. ועדיף זה ממה שמתיר באין בניה הולכים בדרך הישר שאין בזה ענין חזקה אף בהרבה והכא איכא חזקה להצער הגדול. וכ"ש בזה שבאמת אין בזה חסרון דכוס של עיקרין. לכן נלע"ד להתיר במעשה המשיחה כיון שגם הבעל מסכים לזה וכו'. ע"ש.

ובתשובה אחרת [175] כותב האג"מ: בדבר האשה שהולידה בנים בעלי מומין ורצונה שיסרו אותה אם יש מקום להתיר. הנה איני רואה מקום להתיר מאחר דלה עצמה ליכא סכנה, דהא להגר"א סי' ה ס"ק כה גם סירוס דנקבה הוא אסור מן התורה רק שאין בהם מלקות וכו'. ואף אם נימא דהוא רק מדרבנן, נמי לא כל איסורים דרבנן הותרו בשביל צורך כשליכא סכנה וכו'. ולכן הסירוס ממש שאסרו בנקבה אף שהוא מדרבנן אסור אף במקום צערא טובא. ולשמש במוך. אף שג"כ כיון שאין סכנה לה בעצמה ואסרתי כה"ג לאשה שנולדו לה שני בנים ששניהם היו במחלה כזאת, שלפי דעת הרופאים אין יכולים לחיות יותר מב' שנים ע"ש בתשובתי סי' סב (מובא לעיל) ורק במשיחה בסם התרתי שם, מסתבר שבעובדא זו חוששת ללידת בנים בעלי מומין, מכיון שיש לה צער גדול והוא צער לשנים הרבה ואפשר לכל ימי חייה, יש להתיר לשמש גם במוך אם יראה לסמוך על משיחת סם, שלצער כזה אפשר אינה משועבדת לבעלה לתשמיש באופן שתוכל להתעבר וממילא משועבד לה למצות עונה ואין זה לבטלה, אבל רק לזמן שיש לנו לומר שיעבור הסבה ואין לה לירא שוב וכו', עכ"ל.

אך בשו"ת ציץ אליעזר [176] לגבי זוג ולהם שני ילדים ששניהם סובלים קשה מליקוי גנטי ועתידיים לגדול כנכים בגוף ובנפש לשאר ימי חייהם, והסיכויים שיהיו לזוג ילדים נוספים בריאים הם חמשים אחוז (עקב חוסר גנטי באחד ההורים). וכותב שהם צריכים להמשיך לנסות להוליד. ואם אין רצון הבעל ליכנס בסכון של חמשים אחוז והגורם לחוסר חומר גנטי הוא מצד האשה, אזי אין פתרון אלא גירושין וכו', ע"ש.

ועתה ראיתי בשו"ת אבני נזר [177] שכותב: דבר האשה שהחזקה לצאת ולדוניה

מסורסים ומתים ורוצה לשתות כוס של עיקרין. הדבר פשוט מכמה טעמים להתיר. הא' דאפילו משום צער גרידא מותרת כמו בדביתהו דר"ח (יבמות סה סוע"ב) וכן פשוט בטושו"ע (אהע"ז סי' ה). הן אמת דהיה מקום לפקפק דדוקא מדין הגמ' שיכול לישא אשה על אשתו ואינה מבטלת בעלה מפו"ר ע"כ מותרת והיינו דביתהו דר"ח, משא"כ לדידן דאסור לישא אחרת עליה, וכן לגרשה בע"כ כשקיים פו"ר, א"כ היא מבטלתו מעשה דרבנן לערב אל תנח ידך. אך בנ"ד דבלא"ה הוחזקה שבניה מתים ואין כאן איסור כלל. ועוד דמקום סכנה הוא ואפילו למ"ד אשה מצווה על פו"ר מותרת כמ"ש הריטב"א (סוף פרק הבא על יבמות). ולענין חיוב לגרשה שכתב רומ"מ כפשוטו שמחויב לגרשה כי אין לו רק שני בנים ולא קיים עדיין פו"ר וכונתו לדברי הב"ש (סי' קנד ס"ק כד). אך בנ"ד שלדעת הירושלמי קיים פו"ר בשני זכרים ושמעתי מגדול אחד כי מהרי"ט ז"ל עביד עובדא בנפשיה שלא היה לו רק שני בנים ואשתו לא ילדה עוד ובא"י אין חדר"ג ויכול לישא אשה על אשתו וסמך על הירושלמי ולא נשא אחרת וכו'. ואם תעשה זאת מדעת בעלה או שלא מדעת, יעשה כפי שכלו באופן היותר בטוח ממחלוקת, עכ"ל.

וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: אם הפחד מהולדת בנים נכים בגוף ובנפש וכן הצער מגירושין קשה מאד לשניהם באופן שהם מוכנים לבזבז הון רב להנצל מזה, נראה שמותרים להשתמש בדייפראם ואין הבעל חייב להתגרש אם הצער הוא כאמור גדול מאד לשניהם. וגם בעיקר הדבר יש לדון אם חייב אדם לבזבז יותר משליש לקיים מצות פו"ר וכמו"כ על שבת משום לא תהו בראה, ועיין במס' ע"ז יג ע"א תוד"ה ללמוד, בפלוגתא בהשאלתא והתוס', עכ"ל. ועיין לעיל סי' א ס"ק א.

6) נאמנות הרופאים. מובא באוצה"פ [178] בשם הפקודת אלעזר סי' ק. שנסתפק אי יש לסמוך על הרופאים שיש סכנה לאשה גם כשלא הוחזקה להסתכן בלידות הקודמות. דאולי הא דסומכין עליהם בעלמא הוא משום דאמירתם מהני לעשות ספק פקוח נפש וכיון דספק פקו"נ מותר סומכין עלייהו (משא"כ הכא דיכולה שלא תשמש), ומסיק דמ"מ בהוחזקה בסכנה אף בב' פעמים אפשר להקל וכו' ע"ש. וכדברי מלכיאל [179] תמה על הבנין ציון [180] שאסר לגמרי שימוש במוך אפילו כשנסתכנה בלידות הקודמות. מטעם דיש לפקפק בנאמנות הרופאים לדברי הטור יו"ד סי' קפז, ושעל כל פנים אין להאמין להם שבודאי תמות. דמאין יכולים לשפוט כן בודאי אחר שהאשה כבר ילדה ג' פעמים וחיתה, וכתב דבסכנה מפורש בש"ס ופוסקים שרופא נאמן. ואף דבעלמא פלפלו הפוסקים אי סמכין על עדות הרופאים, היינו לענין איסור נדה וכדומה, אבל לענין סכנה קי"ל בפ' בתרא דיומא ובכל הפוסקים שסומכים על רופא נכרי אף לחלל שבת, ובפרט בנ"ד שכבר ראתה שקשתה ונסתכנה בלידתה כמה פעמים, ומסיק דיותר טוב שתשאל פי רופא ישראל שיודע חומר האיסור. ובלבושי

מרדכי [181] הביא מהחת"ס סי' קנח ו-קעה שהעיר על מה שנאמנים הרופאים לענין שבת ויוהכ"פ. דהוא משום דעכ"פ עושים ספק וגבי פקו"נ ספיקא להקל. וכתב דא"כ בנ"ד לכאורה ג"כ בספק סכנת נפשות נאמן להתירא ע"י מו"ך וכו'. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: צ"ע הרי אפשר להתגרש ולא לבוא לידי סכנה, אמנם יש דרכים להתיר גם מטעמים אחרים עפ"י הוראת רב, עכ"ל.

ובשו"ת אג"מ [182] כתב ג"כ דכשיאמרו הרופאים אף בלידה אחת שמה שנחלתה היה מחמת לידה, ושיש לחוש בה שתחלה גם בלידה שניה, אף שלא נתחזקה עדיין, נמי יש להתיר מצד אמירת הרופאים. וע"ש באוצה"פ.

ואם גם רופא גוי נאמן על זה, עיין באוצה"פ [183] שמובא: שהלבושי מרדכי הנ"ל. לאחר שהביא מהחת"ס דבמקום סכנה נאמן רופא ולמד מכאן לנ"ד, כתב דהחת"ס שוב שדא נרגא דכל זה ברופא ישראל ולא בגוי, אלא שיש לומר הא דהחת"ס טעמא קאמר, דלמען יתפאר (שרפואתו מועילה) יאמר שקר, אבל בנ"ד שהוא בשב ואל תעשה לא שייך התפארות. וגם הא לענין רפואה בשבת ויוהכ"פ סומכין אפילו ברופא גוי דספק ספיקא הוה, בפרט בנדון זה שיש רגלים לדבר שנחלתה על הריאה והוא כמכה בחלל הגוף שמותר לחלל ע"ז את השבת. ובצור יעקב סי' קסז כתב בזה דמ"ש הרב השואל אם להאמין לרופא גוי שהאשה בסכנה, הנה מבואר באו"ח סי' שכח (סעי' י) וסי' תריח (סעי' א) דרופא גוי נאמן לענין פקו"נ ורק דמבואר בסי' שכח דצריך להיות מומחה. גם בדברי מלכיאל [184] מבואר דגם רופא גוי נאמן על זה, ע"כ באוצה"פ.

האם הרופא עובר על הלאו דלפני עור כשהוא נותן לאשה אמצעי מניעה כשלפי ההלכה אסור לה להשתמש בהם. מובא באוצה"פ [185] בשם הרי"צ הורוויץ במאמרו שבספר היובל להר"י רוזנהיים עמ'

צא: דיש לדון בזה דהא השחתת זרע הוי עונשו בידי שמים וכו', וכבר כתב השדי חמד [186] דחויב בידי שמים לא גרע מאיסור דרבנן, דאמרינן בע"ז כב דאיכא משום לפני עור. אבל עדיין יש לפקפק בזה אם בכה"ג איכא לפני עור, כיון דהאשה יכולה ללכת אל רופא אחר שאינו יהודי ומסקינן בע"ז דף ו' דלפני עור שייך רק בקאי בתרי עברי דנהרא דאי לא יהיב ליה לא מצי שקיל ואפילו להתוס' בשבת דף ג' והרא"ש והר"ן שם, דעכ"פ איכא איסור דרבנן, הלא כבר העיד הפמ"ג באשל אברהם סי' קסג דזה דוקא באיסור דאורייתא ולא באיסור דרבנן (וה"ה במה דהוה עונשו בידי שמים), אבל באמת נראה דבזה שתלוי בדעת אחרים והשער אינו קצוב, גם תלוי באומן יד דלאו כל אדם שוה בזה, בכה"ג בודאי מקרי קאי בתרי עברי דנהרא. מלבד זה נ"ל דלפי מה שנקטו האחרונים דגם היכא דעונשו בידי שמים שייך ביה לפני עור כשאר איסור תורה וכנ"ל, ובאיסור תורה הא ס"ל להתוס' הנ"ל, וכן דעת רוב האחרונים, דאפילו היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא אסור מדרבנן. וגם באופן לפני דלפני, כגון לתת סם או משחה לאשה במקום דידיעין שתתן זאת לאשה אחרת להשחית הזרע, מסיק שם דאסור, ע"כ באוצה"פ.

ועיין בברכ"י [187] שדן בדבר אם עובר על לפני עור מדאורייתא כשיש יהודי אחר שגם אצלו אפשר לקבל אותו דבר האסור ומסכמ: ובפרט דלדעת כל הגדולים הנז' איסורא דאורייתא נמי איכא וכדכתיבנא וסברתם היא סברא אמיתית אף אם המצא ימצא ישראל אחד דקעבר אלפני עור לא מן השם דיפטר זה וכן מוכח מדברי הרב ארח מישור בסוף שיטת נזיר בקונטרס מב על ארח מישור יד כסופו דף ח ע"ד ע"ש, עכ"ל.

ועיין גם בשדי חמד [188] שדן באריכות וכותב: וא"כ פשיטא דאיכא בנדון זה איסור תורה, עכ"ל. ומובא שם גם דברי המל"מ [189] שכותב דדוקא בכוס לנזיר וכיוצא, כשיכול הוא בעצמו ליטלו, אין המושיט לו עובר בלפני עור כיון שהיה יכול ליטלו בעצמו בלא העברת הלאו דלפני עור כלל, אבל כאן מה לי אם ישראל זה עובר בלפני עור או אם ישראל אחר וכו'. ועיין גם במנחת חינוך [190] שמסכים עם המל"מ. וכן פוסק בפשטות הבן איש חי [191].

ולפי זה יש לעיין בנד"ד. הלא לכאורה האשה יכולה לקנות את הכדורים וכו' בבית מרקחת (ואין הרוקח יודע אם מותר או אסור לה להשתמש בהם מבחינה הלכתית ויתכן א"כ שאינו עובר על לפני עור). וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: גם נזיר יכול להטעות וליקח יין מישראל אחר שאינו יודע שהוא נזיר וכן בכל איסורין שבתורה יש דרכים איך להטעות ולכן מסתבר דא"א להתיר למי שהוא כן יודע בגלל זה שהוא יכול להטעות ולהכשיל אחרים לעבור על הלאו בשוגג. עכ"ל. ועוד יש לעיין, הלא יתכן שישתנה הדין בין אמצעי מניעה כגון כדורים או משחות, שם הרופא נותן לה מירשם עבורם ואין כאן אלא גרמא ולא עצם המעשה (ועיין ברמב"ם [192]) ובין שהוא נותן לה או מכניס בעצמו האמצעי מניעה, וצ"ע.

ולגבי הדין להאכיל חולה שיודעים בו שלא יטול ידיו או שלא יברך על האוכל, עיין בנשמת אברהם חאו"ח [193].

סעיף יד (יד) אסור לומר לעובד כוכבים לסרס בהמה שלנו ואם לקחה הוא מעצמו וסרסה, מותר. ואם הערים ישראל בדבר זה, קונסין אותו (ואפי' לא הערים, והעובד כוכבים מכירו ומכוין לטובתו). ומוכרן לישראל אחר, ואפי' לבנו גדול מותר למוכרה, אבל לבנו קטן אינה מוכרה ולא נותנה לו. הגה ומותר לתת בהמה לעובד כוכבים למחצית שער, אע"פ שהעובד כוכבים בודאי יסרסנו, דעובד כוכבים אדעתא דנפשיה קא עביד. ומותר למכור לעובדי כוכבים בהמות ותרנגולים, אע"ג דבודאי העובד כוכבים קונה אותם לסרסם. ויש אוסרים. ומיהו אם אין העובד כוכבים הקונה מסרסם בעצמו, רק נותנו לעובד כוכבים אחר לסרס, לכולי עלמא שרי. כל דבר (טו) הצריך לרפואה או לשאר דברים, לית ביה משום איסור צער בעלי חיים, ולכן מותר למרוט נוצות מאוזות חיות, וליכא למיחש משום צער בעלי חיים, ומ"מ העולם נמנעים דהוי אכזריות.

(יד) אסור לומר לעכו"ם. עיין בב"ש [194] שכותב: ואמירה לעכו"ם אסור בכל האיסורים כמ"ש ביו"ד סי' רצו ובת"ה סי' שיח, עכ"ל. ואמנם הדבר הוא ספק בגמרא [195] אם אמירה לנכרי נאמר רק באיסורי שבת שאיסור סקילה הוא, אבל באיסורי תורה אחרים שהם בלאו בלבד אמירה לנכרי מותרת, עיין ברא"ש שכותב [196]: כתב הראב"ד דהך בעיא דחסימה לא איפשיטא ואזלינן לקולא, אך הרא"ש עצמו פסק לחומרא [197], וכן פסקו הרמב"ם [198] והרמב"ן [199] וכן נפסק להלכה בשו"ע [200].

(טו) הצריך לרפואה. עיין בנשמת אברהם חיו"ד [201] ובדברינו שם לגבי עשיית מחקר

בבעלי חיים.

[1] ס"ק טו.

[2] יבמות כא ע"א.

[3] קומץ המנחה מצוה תקנט, ומודפס בטעות במצוה תקמט.

[4] קדושין עב ע"ב.

[5] דף קד ע"ב.

[6] דף קה ע"א.

[7] דף קה ע"א.

[8] דברים כג ג.

[9] ס"ק ח.

[10] ס"ק ט.

[11] סי' יט. מובא בפ"ת ס"ק ז.

[12] מד ע"ב.

[13] אהע"ז סי' יב ס"ק ז.

[14] שם ד"ה כבר נפגשתי.

[15] שו"ת חשב האפוד ח"ב סי' ח.

[16] יבמות עה ע"ב.

[17] ח"י סי' כה פכ"ד.

[18] ח"ב סי' כב.

[19] סי' רסכ ס"ק ט (3).

[20] ח"ב סי' ח.

[21] וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א : צ"ע איזה איסור יש אם השינוי הוא רק ביציאת

השתן ולא באברי ההולדה. עכ"ל.

[22] מובא בפ"ת ס"ק ז.

[23] שו"ת רב פעלים ח"ג אהע"ז סי' יב.

[24] יבמות עה ע"א ד"ה שאין וכך הוא במאירי שם.

[25] אהע"ז ח"א סי' יב.

[26] ח"א סי' פט.

[27] ח"ג סי' כב.

[28] ח"א אהע"ז סי' ט.

[29] ח"ב סי' קכג.

[30] קדושין סו ע"א.

[31] אהע"ז סי' ג.

[32] יבמות עה ע"ב.

- [33] ח"ט סי' מט.
- [34] אוצה"פ דף קסד ע"ב.
- [35] אישות סי' יב סוף אות ז.
- [36] ח"ב סי' כב.
- [37] ח"ט דף קכט ע"א.
- [38] חאהע"ז סי' כב.
- [39] ח"ד עמ' קמב.
- [40] חי"ד סי' צד.
- [41] חלק רצז שנת תשמ"ב.
- [42] שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קכג.
- [43] וכן בשו"ת אג"מ אהע"ז ח"ד סי' כח.
- [44] ח"י סי' כה פכ"ד.
- [45] בתשובה למחבר ספר שאילת משה (וסרמן) חאהע"ז סי' כב.
- [46] חי"ד סי' צד.
- [47] סי' כג דף ק ע"א.
- [48] ח"י ס" כה סו"פ כד.
- [49] ס"ק ה.
- [50] ס"ק יב.
- [51] כלל לג.
- [52] פ' הערל סי' ט.
- [53] כאן ס"ק ה.

[54] דף קכג ע"ב.

[55] סי' ט.

[56] יו"ד סי' לו.

[57] סי' יד.

[58] סי' טו.

[59] ח"א סי' קצג.

[60] ח"א סי' לו.

[61] ח"א סי' קעו.

[62] שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' יג.

[63] אהע"ז ח"ד סי' ל וראה גם שם בסי' לא.

[64] אהע"ז סי' יא אות לד.

[65] מהדו"ד ח"ג סי' קח.

[66] ח"ה סי' יב.

[67] סע' כא.

[68] ס"ק ו.

[69] ח"ב סי' לד.

[70] דף קכד ע"א.

[71] שבת קיא ע"א.

[72] מצוה רצא אות א.

[73] חו"מ ח"כ סי' עג אות ז.

[74] ס"ק יד.

[75] פט"ז מאיסו"ב הי"א.

[76] דף קכד ע"ב.

[77] הובא בפ"ת ס"ק יא.

[78] דף קכד ע"כ.

[79] ס"ק יג.

[79*] על שבת קי ע"ב ומובא גם במ"ב סי' שכ ס"ק נג.

[80] קכה ע"א.

[81] ס"ק י.

[82] ס"ק יא,

[83] קכה ע"ב.

[84] אהע"ז סי' א.

[85] באוצה"פ קכו ע"א.

[86] סי' א ס"ק ב.

[87] ח"ג סי' סב.

[88] ספר אסיא כרך ד עמ' 175 .

[89] וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א : גם אחרי לידה ראשונה ? עכ"ל.

[90] ח"ו סי' קמד.

[91] אהע"ז ח"ג סי' כד. ועיין גם שם ח"ד סי' עד.

[92] ח"ט שער ב ועיין גם חט"ו סי' מג.

[93] ח"י סי' כה פ"י.

[94] אג"מ אהע"ז ח"ד סי' עג אות א.

[95] ח"ג סי' כו אות ג.

(96) יבמות יב ע"ב.

[97] סי' עא הובא גם בפ"ת סי' כג ס"ק ב.

[98] סי' קלז.

[99] יו"ד סי' קעב, וגם מובא בפ"ת שם.

[100] סי' פא.

[101] שער בית הנשים אות לו.

[102] שו"ת רב פעלים ח"ד יו"ד סי' יז.

[103] אהע"ז ח"א סי' צא.

[104] מהדו"ב ח"ד סי' יג.

[105] סי' פט.

[106] ח"ב סי' מד.

[107] ח"א סי' קלא.

[108] סי' כג וח"ג סי' כד

[109] ח"ב סי' מד.

[110] ח"א סי' פג.

[111] ח"א סי' ע ,

[112] פאת השדה מערכת אישות סי' א,

[113] אהע"ז סי' כג סע' ו.

[114] ח"ב סי' ט.

[115] הל' אישות סי' לז.

- [116] אהע"ז ח"א סי' סג.
- [117] ח"א סי' נח.
- [118] ח"א סי' כ.
- [119] ח"ב סי' יג.
- [120] סי' כג דף קג ע"ב.
- [121] כרך יא ערך השחתת זרע עמ' קמ.
- [122] יו"ד מהד"ת סי' קי,
- [123] מובא באוצה"פ סי' כג דף קיד ע"ב,
- [124] אהע"ז ח"א סי' סג.
- [125] ח"א סי' נח.
- [126] ח"ו סי' פו,
- [127] סי' רמ ס"ק מ,
- [128] יו"ד סי' קסד.
- [129] ח"א סי' קטו.
- [130] ח"ב אהע"ז סי' מג.
- [131] ח"ו סי' מב פ"ד אות א.
- [132] ח"ט סי' נא שער ב.
- [133] סי' קצו ס"ק ב.
- [134] ח"ט סי' נא שער ב.
- [135] אהע"ז ח"ג סי' כא וכן בח"ד סי' סט.
- [136] סי' קצו ס"ק ב.

- [137] סי קצח ס"ק יב 1.
- [138] ח"ג סי סב.
- [139] אהע"ז ח"ג סי כד. ועיין גם בח"ד סי סז, סי סט וסי עד.
- [140] ח"ט סי נא שער כ וח"י סי כה פ"י.
- [141] ח"ה סי קיג.
- [142] סי קצו ס"ק ב.
- [143] סי כג דף קטז ע"א.
- [144] ח"ט סי נא שער ב.
- [145] חי"ד סי צו
- [146] חט"ז סי מא.
- [147] ח"ב סי סא.
- [148] שו"ת אג"מ אהע"ז ח"ד סי לד.
- [149] אהע"ז ח"א סי סג.
- [150] שו"ת אג"מ אהע"ז ח"ד סי לב אות א.
- [151] ח"ג סי כד אות ה.
- [152] ח"א סי צא.
- [153] ספר הישר יז ע"ב סי קמט.
- [154] חידושו על נדה יג ע"א.
- [155] כל זה באוצה"פ סי כג דף פג ע"א.
- [156] אהע"ז ח"א סי סג. אך עיין בח"ד סי סז שכותב: כי הכיסים שהאיש לובש אין להתיר למעשה. עכ"ל.

[157] ח"ט סי' נא שער ב.

[158] סי' ב.

[159] ח"ג במפתחות דף שיז ע"א.

[160] ח"א סי' כ.

[161] ח"ז סי' פו וח"ח סי' צ.

[162] סי' כג דף קיד ע"א.

[163] אהע"ז ח"ג סי' יג.

[164] סי' טו.

[165] ח"ט סי' נא שער ב.

[166] ח"י סי' כה פ"י.

[167] אהע"ז ח"ד סי' לג.

[168] סי' כג דף קיא ע"ב.

[169] חו"מ סי' לט.

[170] ח"א סי' קטו.

[171] ח"ד סי' יג.

[172] אהע"ז ח"א סי' סה וכן עיין בח"ד סי' סט וסי' עד.

[173] ח"ג סי' כו אות א.

[174] אהע"ז ח"א סי' סב.

[175] אהע"ז ח"ג סי' יב.

[176] חט"ו סי' מג.

[177] חו"מ סי' קכז.

[178] סי' כג דף קיג ע"א.

[179] ח"א סי' ע.

[180] סי' קלז.

[181] יו"ד מהד"ת סי' קי.

[182] אהע"ז ח"א סי' סה.

[183] שם קיג ע"כ.

[184] ח"א סי' עג.

[185] סי' כג קטז ע"ב.

[186] כללים דלפני עור אות כח.

[187] חו"מ סי' ט ס"ק ג.

[188] מערכת ואו כלל כו ס"ק ט.

[189] פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב.

[190] מצוה רלב אות ג.

[191] שנה ב פ' ואתחנן סע' ב.

[192] פי' המשניות שביעית פ"ה מ"ט.

[193] סי' קסג ס"ק ב.

[194] ס"ק טז.

[195] ב"מ צ ע"א.

[196] שם פ"ז סי' ו. אך עיין בהשגות הראב"ד הל' כלאים פ"א ה"ג שקי"ל אמירה לגוי אסור

בכל האיסורין וצ"ע.

[197] שם.

[198] הל' איסו"ב פט"ז הי"ג והל' שכירות פי"ג ה"ג.

[199] מובא במ"מ הל' שכירות שם.

[200] כאן וחו"מ סי' שלח סע' ו. ועי' גם ביו"ד סי' רצו סע' סט ובסי' רצז סע' ב ובט"ז שם

ס"ק א. וכן עיין ביו"ד סי' קסח סע' ז ובחידושי רעק"א שם .

[201] סי' כח ס"ק ב.

3. אבן העזר סימן ה' (עידכון)

4. אבן העזר סימן ה' (עידכון שני)